

בסייעתא דשמיא

קונטרס

עצת מלאכיו ישלים

בדין יבמה שנפלה לפני יבם משומד

אוסף ראשונים ואחרונים בסוגיא זו
עם עיונים והערות

קיבץ וחיבר

אבשלום בן אאמו"ר כה"ר יצחק גרשי

יוצא לאור עולם

כסלו התשע"ה

על ידי

מכון משך חכמה

מודיעין עילית

קונטרס עצת מלאכיו ישלים

מקיס דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים האמר לירושלם תושב ולערי יהודה
תבנינה וחרבותיה אקומם ישעיהו מד, כו

יקוק אלהי אתה ארוממך אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחוק אמונה אמן:
ישעיהו כה, א

ורוב דיני התורה אינן אלא עצות מרחוק מגדול העצה לתקן הדעות וליישר
כל המעשים רמב"ם סוף הלכות תמורה

כל הזכויות שמורות

הכתובת להערות ולכל מילי דמיטב בעניני הקונטרס:

machonmeshech@gmail.com

יו"ל בעזרת ה' יתברך

לעילוי נשמת המורה הגדול מופת הדור
צדיק יסוד עולם שהכל חייבין בכבודו

הגאון רבי **עובדיה יוסף** זצוק"ל

נתן לבו על ישראל הנתונים בצרה ביד
המשומדים בני ערב רב – מהרה יכרתו.

תנצב"ה

זכותו תעמוד לכל כלל ישראל להוציאם
מהרה מאפלה לאורה ומשעבוד לגאולה,
אכ"ר.

אמר הכותב:

הנה סוגיית יבם משומד עמומה, ועם כי האריכו מגדולי הראשונים והאחרונים כמה וכמה, לא יפלא מה' דבר וברצות ה' דרכי איש גם הנעשים כאויביו ישלי"מו עמו, שלא ירגמוני העם באתרוגיהם משא ר' עקיבא עד תומו, על כן אמרתי אני בלבי אלכה נא ואראה את המראה הגדול הזה ואעירה נא בדרך יושר זעיר פה זעיר שם, וה' יגיה דרכי ולא יהיו בי טעות ואשם.

ועוד הנני כמתנצל שלא אהיה מן המתמיהין, על כי לתועלת המעיינים השתדלתי להעתיק את לשונות המדברים בזה באריכות עד כמה שהיתה ידי מגעת כמלקט פטריות וכמהין. מאחר והפוסקים, אחרונים גם ראשונים, לעתים מביאים את דברי הגאונים בכלים מכלים שונים, והצורך רב בסוגיא זו בהבאת המקורות, ועל כן ייטב הדבר בעיני המעיין לראותם ככתבם וכלשונם והיו למאורות. ועשיתי דבריהם של חכמים עטרה לראש נס להתנוסס, ואחר כן יצאתי בעקבותיהם, וברוך המקום ב"ה שעשה לי במקום הזה קונטרס.

ואת אחי הלומדים אנכי אבקש ואקרא, חנוני נא בזאת להעמידני בקרן אורה, וזו תורה וזה שכרה, דיבוק חברים פלפול וסברא.

כתב הטור אבן העזר סימן קנז:

כתב רב שרירא גאון: נפלה לפני מומר כיון שהורתו ולידתו בקדושה זקוקה ליבם ומתענגה עד דחליץ לה, ורב יהודה כתב: אי כד נסבה בעלה הוי יבם משומד לא בעיא חליצה מיניה ואם היה הבעל משומד ויושבת תחתיו ומת בשמדותו בלא בנים אינה צריכה יבום דהא לאו אחיו הוה ואין זקוק לה חליצה ע"כ, ולא ידענא למה לא תהיה אשת מומר זקוקה ליבם, וגם מה חילוק יש בין אם היה יבם מומר כשנישאת או לא:

ועל זה כתב מרן הבית יוסף שם, וז"ל:

כתב רב שרירא גאון נפלה לפני משומד וכו' ורב יהודאי כתב אי כד נסבה בעלה הוי יבם משומד לא בעי חליצה מיניה ואם היה הבעל משומד ויושבת תחתיו וכו' עד ואינה זקוקה לחליצה. כל זה כתוב במרדכי פרק החולץ (סי' כח - כט) שהעתיק מספר העיטור (סוף גט חליצה ו:). אלא שבמקום שכתוב בספרי רבינו ורב יהודאי כתב שנראה שבא לחלוק על דברי רב שרירא כתוב שם וכתב רב יהודאי שנראה שאינו חולק על דברי רב שרירא אלא מפרש דבריו. והרב המגיד בפרק א' מהלכות יבום (ה"ו) העתיק דברי רב שרירא ודברי רב יהודאי כמו שכתבם המרדכי וכתב שהרשב"א (יבמות כב. ד"ה מתני') תמה על כל דברי רב יהודאי ושמדברי הרמב"ם נראה שלא כדברי רב יהודאי שכתב מי שיש לו אח מכל מקום אפילו ממזר או עובד עבודה זרה הרי זה זוקק את אשתו ליבום ולא חילק בין אם היה עובד עבודה זרה בשעת הנישואין בין נשתמד אח"כ וכל שכן בבעל משומד ואח כשר שאם מת שהיא זקוקה לחליצה וליבום וכמו שכתב הרשב"א ז"ל עכ"ל:

ומ"ש רבינו ולא ידענא למה לא תהיה אשת משומד זקוקה ליבום. ודאי קושטא דמילתא הכי דאשת משומד זקוקה ליבום ואפילו קידשה אחר שנשתמד ואפילו בנו או בן בנו עד כמה דורות אף על פי שנשואו בשמדותם כל זמן שהם בני ישראליות או משומדות קידושיהן קידושין ונשותיהם הישראליות או המשומדות זקוקות ליבום כדמשמע בסוף פרק קמא דיבמות (טז:). אהא דאמר רב אסי גוי שקידש בזמן הזה חוששין לקידושו חיישין שמא מעשרת השבטים הוא ואסיקנא (שם יז). דלא היא משום דגמירי דבנתי דההוא דרא אצטרוי אצטרו משמע הא לאו הכי הוה חיישין

לקידושיו. וזה דבר פשוט כביעתא דכותחא וכבר כתב כן מהר"י קולון ז"ל בשורש פ"ה. ויש לתמוה על מי שעלה על דעתו היתר זה. ועל רב יהודאי שנכתב בשמו איני תמה משום דגמירי דמאור עינים הוה ולפעמים היו תלמידיו כותבין בשמו מה שלא עלה על דעתו וכמבואר אך על תלמידיו הכותבים כן יש לתמוה. ועל בעל העיטור שהעתיק דבריהם יש לתמוה למה לא רדפם וכתתם עד החרמה דדבר פשוט הוא דאין לדברים אלו שורש וענף ולא שום צד סמך כלל ואוי לו למי שמיקל בזה. ודבר פשוט הוא שאין דברים הללו אמורים אלא בבן ישראלית או מומרת אבל בן כותית או שפחה אפילו מישראל שלא נשתמד כבר נתבאר דינו בסימן שקודם זה (סוף עט):

ומ"ש רבינו דלא ידע מה חילוק יש בין אם היה יבם משומד כשנישאת או לא. זה נתבאר בהגהות מרדכי פרק החולץ (סי' קז) דטעמא משום דס"ל דנישואין מפילין (יבמות יג.) וכיון דבשעת נישואי אחיו היה משומד היה אסור לה באותה שעה ושוב אינה נופלת לפניו וכתוב שם שיש סוברים דאפילו לא היה משומד בשעת נישואי אחיו כיון שהיה משומד בשעת מיתה אינה זקוקה דסבירא להו דמיתה מפלת. ...וזה לשון המרדכי בפרק החולץ (סי' קט) כתוב בתשובות הגאונים יבמה שנפלה לפני משומד פטורה מן החליצה ומן היבום היכא דליכא יבם אחר אלא הוא ולא הביאו שום ראיה לדבריהם. וכתב רש"י בתשובה דלא סמכינן עליהו כלל ואף על פי שחטא ישראל הוא (סנהדרין מד.) ואם קידש קידושיו קידושין וחולץ ולא מייבם. ונראה לה"ר מאיר (תשו' מהר"ם מרוטנבורג דפוס פראג סי' תקסד) להביא ראיה לדברי הגאונים מדפריך בפרק הגוזל [קמא] (ב"ק קי:) וכו' וכתב הר"ם אף על פי שהבאתי ראיה לדברי הגאונים לא מלאני לבי לעבור על דברי רש"י כאשר בא מעשה ליד. ושאלו להר"ם (בשו"ת שם סי' תצא) על יבמה שהיו לה שני יבמים הגדול משומד והקטן הלך למדינת הים אם הגדול המשומד יכול לחלוץ מפני תקנת העיגון והשיב שלא לעשות מפני שיש לה יבם ישראל ואזלינן הכא לחומרא והכא לחומרא עכ"ל. ובתרומת הדשן (סי' רכג) כתב שאחד מהחכמים שהיו בימיו כתב שיש לסמוך על דברי המתירים וחכם אחד כתב דלית לן לאסוקי אדעתא להקל נגד דברי רש"י שהרי מהר"ם אף על פי שהביא ראיה לדברי הגאונים כתב דעבדינן הכא לחומרא והכא לחומרא. ונראה מדברי תרומת הדשן שכך היא דעתו לאסור כדברי רש"י ומהר"ם ז"ל והאריך הרבה בדבר עיין עליו. ועיין בהגהות מרדכי פרק החולץ (סי' קז). ומהר"ק ז"ל כתב בשורש (קע"ו) [קע"ה] על יבמה שנפלה לפני

קונטרס עצת מלאכיו ישרים

יבם משומד ועד אחד מעיד שמת אותו משומד שהיא מותרת כיון שרוב הפוסקים מתירין יבמה על פי עד אחד ואפילו אם היה המנהג כדברי האוסרים מכל מקום פשיטא שבזיקת יבם משומד שרבו הפוסקים המתירים אותה בלא חליצה ואף על גב דפשיטא דאין לסמוך על דבריהם וחלילה להקל בשל ערוה שלא כדעת רש"י אשר כל ישראל שותים מימיו הנאמנים וכמו שכתב הר"מ עצמו שלא מלאו לבו לעבור על דברי רש"י מכל מקום איכא תרי רובי להתיר אשה זו על דא אמינא דאיתתא דא שריא עכ"ל. **הרי כל האחרונים מסכימים לאסור יבמה שנפלה לפני משומד.**

ומעתה נראה מה שנמצא בידינו מדברי הגאונים בזה - האוסרים:

ספר הלכות גדולות סימן כח - סוף הלכות יבמות:

שומרת יבם דנפלה קמיה משומד לא משתריא לעלמא עד דחליץ לה, דהא בקדושתיה, דקיימא לן דאי מקדיש תפסין ליה קידושי.

תשובות הגאונים שערי צדק חלק ג שער א סימן כח:

ר' חנוך בר' משה. ואלמנה או ארוסה שנפלה לפני יבם משומד אין לה תקנה עד שיחלוץ לה אותו משומד. דתנן (יבמות דף כב ע"א): מי שיש לו אח מכל מקום זוקק את אשת אחיו ליבום ואחיו הוא לכל דבר חוץ ממי שיש לו בן מן השפחה ומן הנכרית. אבל משומד כיון דהורתו ולידתו בקדושה היתה היא זקוקה ליבום ולא משתריא והיא עגונה לאותו משומד. עד הנה.

תשובות הגאונים שערי צדק חלק ג שער א סימן נ:

רב פלטוי גאון ז"ל. וששאלתם שני אחים אחד יהודי ואחד משומד, עמד אותו יהודי ארש אשה, ונפטר, ואחיו המשומד בארץ [ברברים] ויש לו שני בנים ונשתקע שם בין הגויים, והמקום רחוק אין השיירות מצויות, והארוסה יושבת עגונה. יש לה תקנה? - כך ראינו: שזו הארוסה שנפלה לפני יבם משומד מתענגת ויושבת לעולם ואין לה תקנה ולא אפשר לה לינשא עד

קונטרס עצת מלאכיו ישרלים

שיחלוץ לה משומד, דכיון דהורתו ולידתו בקדושה היתה היא זקוקה ליבום ולא משתרייא ההיא עגונה עד דחליץ לה. עד הנה.

תשובות הגאונים - גאוני מזרח ומערב סימן קפב:

ר' חנוך. וששאלתם מי שנשא אשה ויש לו אח משומד בין שהיה משומד קודם שנשא או שנשתמד לאחר שנשא וכל הענין. הוי יודע דכל היכא דאשתמד אחוא קודם שנשא מבדל בדיל מיניה משום דנפק ליה מתורתו... ולא רמי לא מצוה עליה ואיתעקרא ליה זיקא דנשואי' דאחיו לבסוף מיניה ואין אשת אחיו זקוקה ליבום ואית עלה מיהא זיקא דאוריית' מיהא אסיר ליה ליבומי לאותו משומד ולעלמא לא משתריא עד דחליץ מ"ט דמשעה דאיקדשא לאחיו חיילה עלה זיקא דאמ' נישואין הראשוני' מפילין הלכך חלץ לה אותו משומד ומותרת לעולם.

כהרחבה בדעת האוסרים הבאנו דברי רב סעדיא גאון בענין ההליכה אחרי הורות ולידה בקדושה בכל הנוגע לענין אישות -

תשובות הגאונים שערי צדק חלק ג שער א:

שם סימן נד

מרב סעדיא זצ"ל. וששאלתם: אשת איש שהלך בעלה למדינת הים ובא ישראל משומד וכנסה כמנהג גויים והולידה בן ואח"כ בא בעלה ונתן לה גט, ואותו משומד מחלל שבתות בפרהסיא, עכשיו אותו בן כשר הוא כי אביו נחשב בגויים וגוי ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר, או דילמא כיון שאם חזר בו ישראל גמור הוא והולד ממזר.

כך ראינו: שהולד ממזר. לא מטעם שאם חזר בו משומד הרי הוא כישראל לכל דבריו אלא מפני שהיתה הורתו ולידתו בקדושה. ואין הולכין בדין זה אחר שמירת שבת ולא אחר חילולה. לפי שבשני מקומות צריך לדעת משפטי משומד, ושתי בחינות יש להן: מקום ראשון לענין לברך ולזמן

קונטרס עצת מלאכיו ישרים

ולבטל רשות וכדומה להן מן המצות, בחינתו בכל אלה לראות השומר הוא את השבת אם מחללה, כדנתיא (עירובין סט חולין ו) ישראל משומד המשמר שבת בשוק הרי הוא כישראל לכל דבריו שמבטל רשות, ושאינו משמר שבת בשוק הרי הוא כגוי ואינו מבטל רשות; ומקום שני לענין קדושין וגיטין חליצה ומאונין וממזרות וכדומה להן מכל המצות, בחינתו בכל אלה לראות אם היתה הורתו ולידתו בקדושה, קידושיו קידושין וגיטו גט וחליצתו חליצה ובניו מחייבי כרתות ממזרין כמו"ש לענין גרים: היתה הורתו ולידתו בקדושה הרי הן כישראל לכל דבריהם. כללו של דבר: במצות הלך אחר שמירת שבת; בעריות הלך אחר הריון ולידה. אף כאן כיון שנתייחד ונולד בקדושה ובא על אשת איש הוולד ממזר גמור. ואין בדבר זה ספק וכך הוא הדין ואין לשנות. עד הנה.

[יעוין בשו"ת מהריב"ל ח"א כלל ב סי' יג מש"כ בביאור דברי הרס"ג.]

והמתירים:

תשובות הגאונים שערי צדק חלק ג שער א:

שם, סימן נג - המשך מרב הילאי

ויבמה שנפלה קמי יבם משומד זקוקה ליבום ואית עלה זיקא דאורייתא, מהו ליבומה משומד.

אסורה, ולא משתרייא לעלמא עד דחלצה מן ההוא יבם משומד. מ"ט דמן כד איקדשה לבעלה חלה עלה זיקא דאמרינן נישואין הראשונים מפילין. אבל ודאי אי כד נסבה בעל ההוא יבם הוה משומד קודם לכן לא צריכה חליצה מיניה. עד הנה.

כאן העיר המו"ל דתשובות הגאונים:

א"ח: עיין בטור א"ח סימן קנ"ז ובב"י שם ובאחרונים, וכולם כתבו בשם מר רב יהודה ז"ל, וכאן מבואר שהם דברי מר רב הילאי ז"ל דלא הוה מאור עינים.

עוד נמצא בתשובות הגאונים מי שדעתו להקל בענין בעל משומד רק שהחמיר למעשה מפני מה דשדרו ליה ממתבתא

תשובות הגאונים שערי צדק חלק ג שער א סימן כט:

רבי יוסף ׳ אביתור. וששאלתם: שמענו יבמה שנפלה לפני משומד אינה משתריא לעלמא עד דחליץ לה דהא בקדושתיה קאי ... , כיון שהיה בעל משומד וישבה אשתו תחתיו באונס ומת בשמדותו בלא זרע, צריכה חליצה מן האחים או יבום. יורינו רבינו.

ודאי כך הוא כמו ששמעתם ושהוצרך לכם לידע כך. כיון שהיה בעל משומד וישבה אשתו תחתיו באונס ומת בשמדותו בלא זרע, הוו יודעים דיבום ודאי אינה צריכה דרחמנא אמרה יקום על שם אחיו המת והאי לאו אחיו הוא, וכיון דאינה זקוקה ליבום אינה זקוקה נמי לחליצה, דכיון דבעיא למימר מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל והאי לאו אחיו הוא [וכיון דאינה זקוקה ליבום אינה זקוקה לחליצה דכיון דבעיא למימר מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל וההוא אח לאו בר מיקם שם בישראל הוא] משורת דינא איפטרא לה נמי מחליצה אלא משום דקי"ל דזיקא דאורייתא וקי"ל נמי דנישואין הראשונים מפילין, ושגרו ממתבתא הקדושה דצריכא חליצה לחומרא, הילכך אם בא כמעשה הזה לידכם יחלוץ לה יבם ובכך תפטר להנשא. עד הנה.

תשובה לא חתומה (מגנזי שכטר, הובאה באוצר הגאונים):

וששאלתם ישראל משומד ש[נפלה לפניו יבמה מהו] היכא דאיכא תרי אחי ואישתמיד [חד] ובתר הכין נסיב אידך ושכיב [ונפלה] לה קמי משומד מי בעיא חליצה [או לא].

הכין חזינא דבדאיכא תרי אחי [חד משומד וחד] ישראל אי נסיב ההוא ישראל מקמי דאשתמד] כדשכיב ישראל מחיבא חליצה מי [דאמרינן] נישואין הראשונים מפילין ולא [אמרינן מיתה מפלת], ואי אשתמד חד מינייהו מן קמי דל[יסוב] ישראל חבריה ושכיב בלא זרעא פטור[ה מיבום]

מן משומד ולא צריכא איבומי דקימא ל[ן] דאין מיתה מפלת אלא נישואין הראשונים מפיל[ין הילכך] נסיב ראובן אתתא ד[הוי]א לשמעון. [ואית] לה רימזא מן אורייתא דכתיב ואיש אשר יקח את אשת אחיו נדה היא ופרישו חכמים הרי היא לך כנדה מה נדה יש לה היתר אף אש"א יש לה היתר. והכא דנסב בר ישראל איתתא ולאחר כן אישתמד חבריה דאי שכיב בלא זרעא מחיבא למיחלץ לה מההוא משומד או גרשה בר ישראל והנפקה מן ביתיה כדאשתמד חבריה ולבתר כן קדשה [ומת. כך ראינו] דכעין [זה] איפטרות [לה] מ[משומד ואינה] צריכה לחליצה דנישואין [הראשונים] כדלית להו ודאמי כמאן דנסיב איתתא אחריתי לאחר שנשתמד אחיו [דלא קרינן ביה כי יש]בו אחים יחדיו שיש להם אחוה בשעת נישואין, וכך מנהג במקומנו שכשנפלת [יבמה לפני מ]שומד אליו עליהם אם יאמרו [שבשעה שנשאת] ישראל היה ואח"כ נשתמד [היא צר]יכה חליצה ואם יאמרו נשתמד זה [קודם ש]נשא אחיו שגירשה לאחר שנשתמד [והחז]ירה פוטרין אנו אותה מן החליצה [ומותר]ת היא שנישואין הראשונים מפילין.

ומעתה נראה חלק מדברי הראשונים שדנו בדבריהם של הגאונים, שהתירו ושאסרו או שראו לנכון שראוי להחמיר בזה

בשו"ת רש"י סימן קעג הקשה על מה שדברי הגאונים סותרים זה את זה, זו לשונו:

השיב רש"י: על היבמה שנפלה לפני יבם משומד צריכה חליצה. ואין חילוק בין שקדשה הבעל ואח"כ נשתמד בין שנשתמד לאחר [קודם] קידושין, שהמשומד הרי הוא כישראל חשוד לכל דבר שנאמר חטא ישראל אעפ"י שחטא ישראל הוא ואין לחלקו מדת ישראל אלא שאין נאמן באיסורין, הואיל וחשוד הוא עליהן, ויינו יין נסך הואיל וחשוד הוא לע"ז, וקידושיו קידושין וחליצתו חליצה. כללא של דבר הרי הוא כישראל חשוד: **והתשובה הנמצאת בתשובות הגאונים שאם נשתמד בשעה שקדשה אין צריכה חליצה, דקידושין ונישואין הראשונים מפילים לחליצה ולייבום, אין לסמוך עליהם בדבריהם סותרים זה את זה. שאם זיקתו זיקה וחליצתו חליצה לאחר שנשתמד, מה לי קדשה קודם לכן, מה לי קדשה אח"כ, הרי הוא מחזיקו**

כישראל גמור להיות חליצתו חליצה. ע"כ אין לה תקנה אלא בחליצה, וצור ישראל יאיר עינינו במאור תורתו. שלמה ב"ר יצחק.

שו"ת הרשב"א החדשות (מכתב יד) סימן רכב

עוד שאלת, שני אחים שנשתמד אחד מהם והשני מת בלא בנים ונפלה לפני יבמה המשומד, יש לה [נראה חסר] אם לאו.

תשובה אשה זו אסורה לינשא לשוק בלא חליצת היבם המשומד, דמחמת אחיו איגרד ביה **ושמדותו לא פטרה את יבמתו**. ומכל מקום בחליצתו מותרת, אם גיטו מתיר את אשתו שהיא בחנק יבמה שאינה אלא בלאו לא כל שכן.

[הערה: 'איגרד' משמעותו נמשך, ראה מו"ק ו, ב, ולא כמו שחשבו העורכים במה' מכ"י שהוא טעות.]

שו"ת הרי"ד סימן סד

מאי דכתב מר על ראובן שנשא אשה והיה לו אח משומד מקודם לכן, והלך לעולמו וחיי לרבנן ולכל ישראל שבק, ובר וברת ומוקי שמא בישראל לא שבק, ואותו יבם משומד לא נודע מקומו, ויש כבר י"ב שנים שלא נודע איפוא הוא אם חי ואם מת.

ומצאתיה כתוב בהלכות גדולות לשון זה: שומרת יבם דנפלה קמי יבם משומד לא משתריא לעלמא עד דחליץ לה, אבל אי כדנסבה בעל הוה משומד ההוא יבם קודם לכן לא צריכא ממנו חליצה, ולא נתנו טעם לדבריהם, אבל רב נחשון גאון זצ"ל נתן טעם לדבריו וזהו לשונו: בר ישראל דקדיש איתתא והוה ליה אח משומד בשעת קידושין ומת ההוא בר ישראל אשתו פטורה מן החליצה מאי טעמא נישואין הראשונים מפילין ומר פירש שסברת הגאון כך היא שכיון שקדמה שמדותו של זה לנישואין של זה כאילו לא היתה להן ישיבה אחת בעולם. בין למאן דאמר (מיתה מפלת) נישואין הראשונים מפילין בין למאן דאמר מיתה מפלת, הרי לא נישואין הראשונים הפילו עליו שהרי לא היה ראוי לה, ולא מיתה הפילתה דכתיב כי ישבו אחים יחדיו שהיתה להן ישיבה בעולם וילפינן אחוה אחוה מבני יעקב וכל

העדה כלם קדושים וכשרים ונוטה לבך לסמוך על דבריהם ולהתירה בלא חליצה.

חלילה חלילה לך וחולין הוא לך מעשות כדבר הזה וכלך מדרך זו ולא תהיה המכשלה הזאת תחת ירך, כי המשומד כישראל גמור הוא חשוב לכל דבר איסור בין לקדש בין לגרש בין לפטור מן הייבום בין לזקוק לייבום, דלא כל הימנו להפקיע עצמו מקדושתו ולהיות כגוי גמור אלא ישראל רשע מיקרי וקידושיו קידושין וגטו גט וחליצתו חליצה ככל בר ישראל וזקק ופוטור, דהכי אמרינן בשילהי פרק קמא דיבמות אמר רב יהודה אמר רב גוי שקידש בזמן הזה חוששין לקידושיו חיישין דילמא מעשרת השבטים הוא, ופירש רש"י שמא מעשרת [השבטים] הוא בא שנשאו גויות וקסבר רב גויה שילדה מישראל הולד ממזר וחוששין לקידושין, אלמא מוכיח מיכן אף על פי שאנו רואין כי הוא גוי גמור אנו חוששין שמא מזרע ישראל נולד ויש בו קדושת ישראל ואם קידש קידושיו קידושין שאע"פ שעכשיו עושה מעשה עושה קדושת ישראל יש בו וישראל רשע מיקרי ולא כל הימנו להפקיע קדושת ישראל מעליו כי אמריתה קמיה דשמואל אמר לך בנך הבא מישראלית קרוי בנך ואין בנך הבא מן הגויה קרוי בנך אלא בנה, פירוש, פליגא אדרב דליכא למיחש למה שהולידו מן הגויות דלאו ישראל ממזר מיקרי אלא גוי גמור הוא ואין עליו קדושת ישראל כלל והילכך אם קידש אין חוששין לקידושיו, ומקשה והא איכא [בנות] אף על גב דלא חייש שמואל לישראל הבא על הגויה איכא למיחש לגוים שבאו על בנות עשרת השבטים שהוא ישראל גמור הוא (ואין עליו) כדאמר רבינא בן בתך הבא מן הגוי קרוי בנך, פירוש אף על גב דבנות אותו הדור ובניהן (כלום) [כלן] יש לחוש לבנות אותן הבנות שנולדו מן הגוים, ועוד באו גוים עליהן והולידו בנות, ועוד באו גוים על אותן הבנות והולידו בנות עד דור אחרון הבנים הבאים מהן עכשיו הם ישראל, ואף על פי שהן אוחזין מעשה גוים הוי להו ישראל (משום) הילכך יש לחוש לקידושיו, ומהדר דגמירי דבנתא דההוא דרא איצטרוויי איצטראי. וקשיא לי על רב דחייש אפילו לבני עשרת השבטים שבאו על הגויות אטו לית ליה מתני' דתנן: חוץ ממה שיש לו מן השפחה ומן הנכרית, אלמא נכרית ולדה כמוה, ותנן נמי בקידושין בסוף פרק האומר: וכל שאין לה ולא על אחרים קידושין הולד כמוה ואי זה זה [ולד] שפחה ונכרית גם קשיא לי על מאי דאמרינן והאיכא בנות ואמר רבינא בן בתך הבא מן הגויה אי בנך אמאי שבקיה לשמואל דנקיט ותפש רבינא והא גם שמואל אמר בנך

הבא מן הישראלי' קרוי בנך לפי פירוש רבינו שלמה אלא שאין שעה עכשיו להאריך באלה הדברים, מכל מקום למדנו מזו האשה שישאל משומד שקידש קידושיו קידושין אף על פי שהרשיע וכבר הפקיר עצמו לע"ז לא כל הימינו להפקיע קדושת ישראל מעליו. ולא מיבעיא ישראל הבא מזרע קדושה שאינו יכול להפקיע קדושתו מעליו בשמדותו, אלא אפילו גוי ונתגייר שלא בא מזרע קדושה אלא שנכנס בקדושה בגירותו אם חזר לשיאורו לא כל הימנו להפקיע הקידושין מעליו אלא הרי הוא כישראל לכל דבריו שאם קידש קידושיו קידושין וכדאמרינן (כל) [בפ'] החולץ: טבל ועלה הרי הוא כישראל לכל דבריו, למאי הילכתא דאי הדר ביה ומקדש ישראל משומד הוא וקידושיו קידושין, וכיון שנתבררנו שקידושיו קידושין גם גיטו גט וחליצתו חליצה וזוקק לייבום ופוסט מן הייבום וכולהו חד טעמא אית להו ובפרק שיני דתנן: מי שיש לו אח מכל מקום ומי שיש לו בן מכל מקום גם ישראל משומד הוי בכלל שהרי לא מוציא אלא חוץ ממה שיש לו מן השפחה ומן הנכרית דולדה כמוה, ובגמרא דקא בעי מכל מקום לאיתויי מאי לאיתויי ממזר, לא בעא למימר לאיתויי משומד (משומד) דמילתא פשיטותא היא דמשום שנשתמד לא כל הימינו להפקיע קדושתו מעליו ולא איצטרך ליה אלא ממזר שנולד מטיפה פסולה דהוה ס"ד גילף אחוה אחוה מבני יעקב מה להלן כשרין ולא פסולין אף כאן כשרין ולא פסולין קמ"ל דמדלענין ייבום פוסט מיזקק נמי זוקק והגאונים אומרים שאם רוצה לשוב אינו (רוצה) צריך טבילה מפני שבקדושתו עומד.

ומאי דכתיב מר שמצאתה כתוב בהלכות גדולות שהיא פטורה, חס ושלוש אין לסמוך על הדברים הללו ואיני מאמין שבעל הלכות גדולות אמר הדברים הללו כי יש בידי הלכות גדולות וחיפשתי כל סדר נשים מראש ועד סוף ולא מצאתי כתוב בהן את הדברים הללו, ואומר אני ששום תלמיד טועה כתבו לחוץ בגיליון והמעתקים העתיקוהו בפנים וסוברים העולם כי בעל ספרם אמרם אין לסמוך על הדברים הללו להניח דברי התלמוד ולתפוש מדברי הגאונים כי בכמה מקומות היו מחמירין ומקילין שאין העולם סומכין עליהן באותם הדברים כאשר מצאנו שאסרו הים לטבילה לנדות בזמן הזה וחצר הכבד שניקב טריפה וכאלה רבים.

ואל תתמה דבר זה למאי דאמרינן בפרק שני דגיטין: כדאי הוא ר' שמעון לסמוך עליו בשעת הדחק, דהתם הויה פלוגתא דתנאי ואף על גב דהוא יחיד

במקום רבים במקום הדחק ואיסורא דרבנן סמכינן עליה, אבל כנגד התלמוד מאן חשיב מאן ספון מאן רקוע לסתור דבריו, והיאך נניח דברי התלמוד ונתפוש דברי הגאונים, ואני ראיתי בדבריך שגם כבודך מגמגם על דבריהם ממאי דאמרינן בפרק שני דיבמות דכל הפוטר זוקק והמשומד פוטר דישראל רשע הוא וקידושיו קידושין. וגדולה מזו אמר רבינו תם דאסור להלוותו ברבית, ובפרק אין מעמידין אמרינן לכל אבידת אחיך לרבות המשומד, ואלה הדברים הן כפתר ופרח והן הן שנאמרו למשה בסיני, ומה לתבן את הבר להניח דברי נביאות ולתפוש דברי חלומות.

ולפי דברי רב נחשון שתלה טעמו משום דנישואין הראשונים מפילין והא רבא דהוא בתרא אמרינן בפרק קמא דיבמות לעולם חד תנא וזו ואין צריך לומר זו קתני, ולא שנא גירש ולבסוף כנס ולא שנא כנס ולבסוף גירש צרתה מותרת משום דמיתה מפלת וקיימא לן כרבא דהוא בתרא, וכיון דמיתה מפלת כפטור מן החליצה גם אותו שנשתמד לאחר נישואי אחיו שהרי בעת מיתה לא היתה להן ישיבה אחת בעולם ומה ראו לחלק בין זה לזה, אלא ודאי הדברים מחוורים כשמלה שבין זה ובין זה זוקק, שכיון (שאדם) [שאם] קידש קידושיו קידושין הרי הוא כבר ישראל גמור לכל דבריו ופוטר מן היבום וזוקק לייבום, וישיבה אחת לא נאמר אלא למעוטי אשת אחיו שלא היה בעולמו וגם אחוה מבני יעקב לא ילפינן אלא למעוטי אחיו מן האם ולא שיהו כשרים. דהא ממזר דבא מטיפה פסולה לא ממעטינן מיניה וכל שכן זה שבא מטיפה כשרה והוי ישראל רשע, וכולן הן דברי הבלים וקורי עכביש שאין לסמוך עליהם ולהתיר יבמה (מן) לשוק.

והנה האור זרוע הוא מן המתירין ותשובת התרומת הדשן בצדו

אור זרוע חלק א - הלכות יבום וקידושין סימן תרה:

כתוב בתשובות הגאונים שומרת יבם שנפלה לפני מומר לא משתריא לעלמא עד דחליץ לה דהא אף על גב דאשתמד בקדושת' קאי וקיי"ל דאי מקדש בת ישראל תפסין בה קידושין והכי אמר מר רב נחשון גאון בר ישראל דקדיש

אשה והוא לי' אח מומר בשעת קידושין ומת ההוא בר ישראל בלא בנים אשתו פטורה מן החליצה ומן היבום כיון דקדים שמדותי' דאח לקידושין ומית ההוא בר ישראל אשתו פטורה מן החליצה ומן היבום מ"ט משום דנישואים הראשונים מפילים את האשה לפני יבם לחלוץ או ליבם וכן הלכתא. וכן מצאתי בספר בשר על גבי גחלים יבמה שנפלה לפני מומר זקוקה ליבם ואית עלה זיקה דאח מיהא ליבמה יבם מומר אסורה ולא משתריא לעלמא עד דחליצה מן ההוא יבם מומר מ"ט דמן כד אקדשה לבעלה חלה עלה דאמרי' נישואין הראשונים מפילים אבל כד נסבה בעל ההוא יבם הי' מומר קודם לכן לא צריכה חליצה מיניה עכ"ל.

עוד מצאתי תשובת רבותינו: ושכתב ידידי כי נפלא בעיניו מן היבמה שהתרנו ח"ו שעקמנו את הדרך ושבידנו מלבינו אלא שמוזהרין אנו להנהיג את בני עמינו לאסור ולהתיר כמצוה מפי זקנים שנאמר ועשית הישר והטוב ע"פ אשר יגידו לך וכשבא מעשה לידינו חקרנו ודרשנו להעמיד הלכה על בירורה ומצאנוה דתליא באשלי רברבי שכבר נשאלה השאלה לפני הישיבה דמתא מחסיא והשיבו עליה כענין הזה יבמה שנפלה לפני יבם מומר זקוקה ליבם ואית עלה זיקה דאורי' מיהו אי קדשה בעל אכתי בקדושת' הוה קאי זקוקה לי' דקאמרי' נישואים הראשונים מפילים אבל ודאי כי נסבה בעל ההוא יבם מומר הוה קודם לכן לא צריכ' חליצה - זו היא התשובה שמצאנו בה מן הגאונים אף על גב שלא הרבו בראיות ידענו שתשובתם נכונה והגונה וכדי הם לסמוך עליהם שמהם תורה יוצאה לכל ישראל ואף אנו ראינו לקיים בעצמינו ישמע חכם ויוסיף לקח. ומה יש להקשות בה, אי משום ההיא דאמר גבי גר דאי הדר בי' וקדיש ישראל מומר קרינא [בי'] וקידושיו קידושין משום דהוא עביד מעשה דאע"ג דפריש מן הצבור וכסבור שהוא כעכו"ם מקרא צווח עליו כמה שנאמר העולה על רוחכם היו לא תהי' אשר אתם אומרים נהי' כגוים, אלמא אם מקדש בת ישראל ה"ה כישראל וצריכה גט מיני' וכן אם מקדש בן ישראל אשה ויש לו אח ישראל ונשתמד כיון דבשעת קידושין הוה לי' ישראל אמרי' דזקוקה לי' דכל המקדש אדעתא דהכי מקדש, ואם ח"ו מתרע מלתא תתקיים מצוה כדכתיבה, ולהכי אמר נישואין הראשונים מפילים. אבל אם בשעת קידושין אותו יבם מומר הי', מי איכא למימר אדעתא דרבנן מקדש וקיימי רבנן ומתקני מלתא דאתי בה לידי תקלה. ותורה שכתבה כי ישבו אחים יחדיו ומת אחד מהם וגו' יבמה יבא עליה, מי קאמר אפי' הוא מומר יבוא עליה והא כתיב דרכי' דרכי נועם אלא

מקיש ישיבת אחים להדדי ומה מת אחד מהם ביהדות אף יבמה יבוא עליה ביהדות. וכי תימא לא יבוא ולא תפטר מידי דהוה אמומר שקידש התם הוא דבידים ואיסור מיתה אבל הכא דממילא ואיסור לאו לא דאיכא למיחש לעיגון. ואם נפש אדם לומר הרי כבר שנינו מי שיש לו אח מכל מקום זוקק את אשת אחיו ליבום ואחיו לכל דבר ומפרשין אותה לומר מכל מקום. ליתני מי שיש לו אח כל עיקר אלא מאי מ"מ בין מאיסור בין מהיתר. והוא דקאי בקדושת' ממאי מדקתני אחיו לכל דבר ואמ' למאי הלכתא ליורשו ולטמא לו ואי במומר מי יורשו ומי מטמא לו. אלא ודאי לאו במומר קמייירי ומלתא דמומר לא פסיקא ל' דאיכא אח מומר זוקק אשת אחיו ליבום כדמפרשי רבנן דמתיבתא דקדשה אחיו כשהוא אכתי ישראל דהנהו נישואין הראשונים מפילים ואיכא אח מומר דאינו זוקק אשת אחיו ליבום כי נשתמד מקמי נישואין דאח. ואיסור דיבמה קליש ל' וקידושי מומר בידיים ליכא הכא ולתקנת עגונות חיישי'. מאי אמרת דלמא הדר ב' וקא רמיא על' מצות יבום כיון דנישואין הראשונים לא הפילו ומיתה נמי לא הפילה דאכתי מומר הוה אי הדר ב' בתר הכי לא משגחינן דהא א"ר יהודה אמר רב כל יבמה שאין אני קורא בה בשעת נפילה יבמה יבוא על' הרי היא כאשת אח שיש לה בנים ואסורה. ואף על פי דלא הוצרכנו לסהודי על תשובת הגאונים שכדי הוא לסמוך עליהם כתבנו לידידינו לפי מיעוט דעתינו סמך וראי' וליכא לאזוזי כלל מינה והמקום ב"ה יאיר עינינו בתורתו.

ממה שכתב בזו התשובה כיון דנישואין הראשונים לא הפילו ומיתה נמי לא הפילה דאכתי מומר הוה אי הדר ב' בתר הכי לא משגחינן. משמע אבל אם **ה' מומר בשעת נישואי אחיו וחזר בתשובה ואח"כ מת אחיו והיו שניהם בדת ישראל בשעת מיתה אז זוקק אשת אחיו לחליצה וליבום אף על פי שה' מומר בשעת נישואי אחיו.** וכן נראה בעיניי אני המחבר ראובן ושמעון אחים והמיר ראובן ונשא שמעון אשה בשעת המרה של ראובן ואח"כ חזר ראובן בתשובה ומת שמעון הואיל ובשעת מיתת שמעון ה' ראובן מחזיק בתשובה הרי היתה להם ישיבה אחת (ביהודו') [ביהדות] וזוקק אשת שמעון לחליצה וליבום שהרי קיימא לן מיתה מפלת והוה ל' האי ראובן שחזר בתשובה כאלו נולד לאחר נישואי שמעון דאמר' פ' ד' אחין ולרבא הניחא אי סבר לה כרב אשי זו היא למעוטי מת בלא גירש. פי' ולרבא דאמר מיתה מפלת ומסקנא על כרח' כרב אשי סבירא ל'. ופי' ר"ח והלכתא כרבא וכרב אשי. וכיון דהלכת' דמיתה מפלת מעתה אפי' ה' מומר בשעת נישואי אחיו, הואיל

וה' יהודי בעל תשוב' בשעת מיתת אחיו הרי מיתה מפלת וחולץ או מיבם. ואפשר שגם רב נחשון גאון וס' בשר ע"ג גחלים סוברין כן שהרי לא ראינו מפורש בדבריהם שאע"פ שחזר בתשובה קודם מיתת אחיו שאעפ"כ יבמתו יוצאה בלא חליצה אלא שכתבו שהנישואין הראשונים מפילין. ולפר"ח דפסק מיתה מפלת אפי' ה' יהודי בשעת נישואי אחיו אם ה' מומר בשעת מיתת אחיו לא חולץ ולא מייבם שהרי מיתה מפלת ובשעת מיתה לא היה יהודי:

תרומת הדשן סימן רכג:

תשובה: יראה דבתחילה צריכין לבאר דין היבמה שנפלה לפני יבם שנשתמד במזיד, ועדיין הוא ברשעו בשעת מיתה וגם היה כן בשעת נישואין, או אם עומד ברשעו באחד מהם בשעת נישואין או בשעת מיתה ומאז נבאר שאילתנו. בא"ז כתב וז"ל רב נחשון גאון זצ"ל וספר בשר על גבי גחלים ותשובות רבות פסקו, דיבם שהיה מומר בשעת קידושין [אוצ"ל: קידושין] אחיו ועדיין כשמת הוא עומד בשמדותו אינו זוקק את אשת אחיו לייבום ופטורה לשוק בלא חליצה, אפי' חזר לאחר מיתת אחיו לא משגחין ביה. ולפר"ח אפילו היה יהודי בשעת נישואי אחיו אם היה מומר בשעת מיתת אחיו אינו לא חולץ ולא מייבם עכ"ל. ובא"ז הגדול כתב דברי הגאונים מאד באורך והלשון גם הראיות מגומגמים קצת. והנראה לי תורף הדברים אכתוב. מה שחלק מה דהוי מומר בשעת קידושין אחיו כתב הטעם על זה, דסברי הני גאונים דנישואין הראשונים הן מפילין וכיון דהוי יהודי בההוא שעתא חייל עליה זיקא ותו לא פקע בשמדותו. אבל כשהיה גם בשעת קידושין מומר אינה זוקק משום דהתורה אמרה כי ישבו אחים יחדו ומת אחד מהם יבמה יבא עליה מי קאמר יבמה אפילו מומר, והא כתיב דרכיה דרכי נועם. אלא מקיש ישיבת אחים להדדי ומה מת אחד ביהדות אף יבמה יבא עליה ביהדות, וכל דמקדש אדעתא דרבנן מקדש וקיימי רבנן ומתקני מילתא דאתי בה לידי תקלה. וכ"ת לא יבא עליה ולא תפטר בלא חליצה כי היכי דאמרינן בהדיא בגמרא דאי הדר גר לסורו ישראל מומר קרינן ליה ואי קידש קידושיו קידושין, אלמא כישראל חשבינן ליה, לא דמי, דהתם בידיה הוא דקעבד מומר מעשה ואיסור כרת הוא, אבל הכא ממילא הוא ואיסור לאו ואיכא למיחש לעיגון ע"כ תורף הדברים בדרך קצרה. וכתב שם דהך מילתא נשאל לבני ישיבה דמתא מחסיא והשיבו כדכתיבנא דאינו זוקק אם

היה מומר בשעת קידושין משום דנישואין הראשונים מפילים ולא האריכו בראיות יותר. אבל הגאונים שאחריו כתבו בתשובותיהם הנהו טעמא דכתיבנא לעיל וכתבו ג"כ שסמכו על הראשונים שהן כדי לסמוך עליהן כי מהם תצא תורה לכל ישראל. ומסיק א"ז הגדול דלפר"ח דפסק מיתה מפלת אפילו היה יהודי בשעת נישואין ואח"כ נשתמד והיה מומר בשעת מיתה פטורה מן החליצה. וכתב עוד א"ז שנראה לו שאם היה מומר בשעת נישואין וחזר בתשובה קודם מיתת אחיו כיון שהיתה להם ישיבה אחת בשעת מיתה וקי"ל מיתה מפלת, הוי ליה כמו שנולד לאחר נישואין של אחיו וזוקק לייבום. ואפשר דרבי נחשון וספר בשר על גבי גחלים מודים ג"כ בכה"ג היכא דחזר בתשובה קודם מיתה ע"כ. ומרדכי פ' החולץ כתב דמצא בתשובת הגאונים דיבמה שנפלה לפני המומר ואין כאן אח אחר פטורה מן החליצה ויבום ולא כתבו שום ראייה לדבריהם. מצאתי בשם רבי אברהם מרעגנשפור"ק דיבמה שנפלה לפני יבם מומר דתימא הוא אי בעי אפילו חליצה דבמקום ערוה קיימי, משום דהנבעלת לנכרי קנאים פוגעין בה. וכתב רש"י בתשובה אחת דאין לסמוך עלה ואף על פי שחטא ישראל הוא לכל דבר ודבר וקידושין קידושין גם לחלוץ גם לייבם. ומור"ם הביא ראייה לדברי תשובת הגאונים מהא דאמרין פ' הגוזל קמא (בבא קמא קיא ע"א) מעתה יבמה שנפלה לפני מוכה שחין תיפוק בלא חליצה, ומשני משום טב למיתב טן דו אבל מומר דאנן סהדי דלא ניחא לה שיעבירנה על דת א"כ נפקא בלא חליצה מהאי טעמא. ושאלו למהר"ם על יבמה שהיו לה שני יבמים האחד הגדול מומר ולא היה כאן הקטן יהודי (והלך) [צ"ל: שהלך] למד"ה אם יוכל המומר לפוטרה והשיב דאזלינן הכא לחומרא והכא לחומרא ע"כ.

הנה ביארנו דעת הגאונים אשר נמצאו לי דבריהם על ספר מעתה אבאר דעת הגדולים שהיו בימינו. אחד מהגדולים השיב לחד מרבוותא וההעתק נשתלח לידי, דהיה נראה לו לסמוך על דברי א"ז בשם גאונים קדמונים, והא דכתב רש"י וחולק על הגאונים רצה ליישב וחילק בדברי רש"י להשוות לדברי הגאון. וגם היה נראה לו דהא דמייתי רש"י ראייה מקידושיו קדושין גם הגאונים מייתי לה ומתריץ לה כדמבואר לעיל, א"כ דבריהם עיקר. ועוד היה נראה לו כיון דא"ז דרגיל בכל מקום לאסוקי הילכתא כרש"י וכאן מוכיח מדבריו בספרו דסבירא לן הלכה למעשה כדכתבו הגאונים, א"כ בריר לו דדברי רש"י אינם עיקר כאן וגם הר"ר אברהם כתב דתימא הוא אי בעי חליצה כדלעיל. והא דכתב רמב"ם מי שיש לו אח מכל מקום בין הוא ממזר

או עובד ע"ז זוקק את אשתו לייבום, תירץ א' מהגדולים דלעיל דמיירי שנעשה עובד לע"ז אחר נישואי אחיו וס"ל נישואין מפילים כדברי הגאונים ע"כ דבריו וטעמיו. עוד מצאתי הועתק בשם גדול אחד שחולק בראיות רש"י, וכתב נהי דלענין קדושין כישראל הוא וכן לכל שאר דברים כה"ג דלאו תלויין באחווה, אבל ייבום דתלייה רחמנא באחווה ומומר לאו אחיו של ישראל הוא. והכי איתא בהדיא בסמ"ג בשם רא"ם במצות לתת צדקה דמהאי טעמא יכול להלוות למומר בריבית, דלאו אחיך מיקרי וכן אינו מצוה להחיותו דכתיב וחי אחיך עמך והאי לאו אחיך הוא. ורוצה לומר אותו גדול דה"ה לענין ייבום. ואחד מהגדולים השיב בתשובה דלית לן לאסוקי אדעתא להקל מדברי רש"י, שהרי מהר"ם אף על פי שהביא ראייה לדברי הגאונים כתב דעבדינן הכא והכא לחומרא. ותו דהתוס' סוף פ' הגוזל קמא כתב דהא דפריך התם תיפוק בלא חליצה, היינו דוקא כשנפלה מן האירוסין אבל מן הנישואין לא מהני טעמא דאדעתא דהכי לא קדשה, דמשום חיבת נישואין וביאה גמרה ומקנה נפשה לגמרי בלא תנאי. ועל דברי רבי אברהם השיב דכל ימיו תמה על דבריו דמשויה לביאת נכרי כמו ערוה, דתוס' פ' קמא דיבמות (טז ע"ב ד"ה קסבר) כתבו בחד שינויא דמדאורייתא אינו ממזר אלא מדרבנן כיון דבצינעא ביאת היתר היא, וכ"ש אם היה האח בתחילה בשמדותו נאנס בקטנותו ובעודו בקטנותו בין האומות נתקדשה יבמתו לאחיו דודאי זקוקה היא אפי' לא"ז בשם הגאון, דהוי כמו נתקדשה בעודו יהודי ואח"כ נשתמד דכל מעשה קטן עד שיהא בן י"ג שנה ויום א' לא חשיב לה. וכהסגנון הזה השיב לי בתשובה, וכן נראה לי כדבריו דכיון דמסיק רש"י בתשובתו דליכא למיסמך כלל אדברי הגאון כדאיתא בתשובת המיימוני, מי יוכל לתקן את אשר עוותו הרי מימיהם אנו שותין. וכן העתיק אחר מהגדולים דבעל העיטור פסק כרש"י, והר"ר ידידיה משפירא עשה כן הלכה למעשה. ומש"כ אחד מהגדולים המתירים דלעיל דא"ז רגיל בכל מקום לפסוק כרש"י, וכאן פסק דלאו כוותיה אלמא בריא הוא ליה דאין דבריו כאן עיקר, אין נראה הוכחה כלל דרש"י כתב דבריו אילו בתשובה ולא בפירושו, ושמא הא"ז לא ידע מתשובה זו ואי שמע הוי הדר לפסוק כרש"י כמו שרגיל בכל מקום. ומה שחלק המתיר דלעיל בדברי רש"י לא רציתי לבאר דמוכח מתשובת רש"י שבמיימון שאין חילוק לרש"י כלל דבכל ענין שהיה מומר בין בתחילה בין בסוף לעולם זקוקה היא לו. ותו נראה דקשה הוא מאד להבין דברי הגאונים שחלקו בין היכא דהוי מומר בשעת נישואין

ובין דהוי יהודי באותה שעה, דהיינו טעמא משום דסבירא להו נישואין מפילים. אף על גב דאין משיבין את האריות כ"ש אנא יתוש קטן מ"מ תורה היא וללמוד אני צריך. וק"ל טובא חדא דרבא סבר פ"ק דיבמות (יג ע"א) מיתה מפלת דמשני מתניתין דפ"ק וד' אחין דתרווייהו סבירא מיתה מפלת וזו ואצ"ל זו קתני, וכדרבא קי"ל נגד רבי ירמיה דמשני תברא וכן פסק אשירי. ותו אפילו אי קי"ל נישואים מפילים מ"מ אין לחלק לפי סברת הגאונים דמשווי ליה למומר כערוה שהרי סוברים דפטורה מחליצה כמו מיבום, א"כ אפילו נשתמד אחר הנישואין תיתי ערוה ותפקיע זיקה, כמו הא דתנן בהדיא פ' ד' אחין (יבמות ל' ע"א) ב' אחין נשואין ב' אחיות ואחד נשוי נכרית מת אחד מבעל אחיות וכנסה נשוי נכרית ומת ונפלו שתיהן לפני האח השלישי כשם שאחות אשה פטורה כך צרתה פטורה. הא קמן דאע"פ שהנכרית היתה נשואה כבר יחידית קודם שכנסה בעל אשת אחיו ונישואין דנכרית היו מפילים אותה, דהא לרבי ירמיה תנא דד' אחין סבר נישואים מפילים אפ"ה כי אתיא ערוה לגביה מפקיע לה זיקתה, והיינו טעמא דלא אמרינן נישואין מפילים אלא לענין זה שאם היתה שעה אחת צרת ערוה בשעת מיתה. ונראה הטעם כיון דבלא"ה כל יבמה איכא עלה איסור אשת אח אלא דרחמנא שרי, וכי איכא עלה שעה אחת פטור מכח ערוה שוב אין לה להתיר, להכי מהני טעמא [נראה שצריך להוסיף: הואיל] ואינה ראויה שעה אחת בשעת נפילה והרי היא כאשת אח שיש לה בנים, אבל הכא לא מהני דנישואים מפילים להזיקה בשביל כך דשוב לא תפטר דאין מזיקים אותה בטעם כל דהו הואיל ובלאו הכי רכיב עלה איסור אשת אח. והכי איתא בתוס' פ' ד' אחין (יבמות ל' ע"א תד"ה ונאסרה) דהא דנשואין מפילים אפילו למאן דאית ליה אינם מפילים לגמרי כמו מיתה מפלת. וא"כ לגבי מומר נמי אם מחשבינן זיקתה לכלום מדאורייתא לפטור יבמתו אפילו מן החליצה, והיינו כמו פטור ערוה אפילו נשתמד אחר נישואין ידחה טעם דנישואין מפילין. ואף על גב דבא"ז הגדול מדברי הגאון כתב טעמא דהא דקידושין דמומר הוי קידושין היינו טעמא משום דהנביא הכריז על ישראל והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים וגו', לכך קידושו קידושין וכן זוקק את אשת אחיו אם נשתמד אחר קידושין מהאי טעמא. ונראה לבאר דעת הגאונים כיון דקי"ל נישואין מפילים אם היה יהודי בשעת נישואין חייל עליו הזיקה, והתורה לא נתנה לו כח לפרוק עול מעליו שכבר נתחייב בו, אבל אי הוי מיתה מפלת א"כ כשנשתמד עדיין לא נתחייב בה.

וצריך לומר כדלעיל משום דע"י מעשה הן באין דומה כבא לפרוק עול, אם לא יועילו קידושין שלו כמו של נכרי הרי עושה את עצמו בידים כנכרי.

וכל אילו הטעמים קצת זרים הם לקבלם ולסמוך עליהם לקולא נגד דעת רש"י דמימיו אנו שותים, ונגד דעת מהר"ם דבתראי הוי וידע דעת כולם ואזל הכא והכא לחומרא. וגם מה (שסלקו) [שחלקו] הגאונים משום דבקדושין איכא צד כרת וביבום ליכא אלא לאו, ק"ל מהא דפריך פ"ב דיבמות (דף קט ע"א) מכדי האי דאורייתא והאי דאורייתא מ"ל לאו ומ"ל כרת, אמנם בכל זה אינני בא להפליג דברי הגאונים אשר מהן יצא הוראה לכל ישראל, אלא לבנות על יסוד רש"י ומהר"ם ויתר גאונים שהזכרתי לעיל. ומה שהפליג הגדול שהבאתי לעיל את דברי רש"י משום דגבי ייבום תלייא באחוה ולכך שאני מקדושין, והביא ראייה מדברי רא"ם בסמ"ג דחילק הכי בין קידושין לגיטין ובין ריבית וצדקה דכתיב בהו אחוה, ולכך ליתניא במומר, נראה דאין ראייה מזה לחלק הכי ג"כ לעניין יבום, דהתם שפיר אית לחלק משום אחוה דכתיב גבי ריבית וצדקה לאו באחים גמורים איירי אלא כלומר כל ישראל שהם אחים בתורה ובמצות. ותדע דאנו מזהרים לענין ריבית וצדקה על הגר הבא משאר עממין כמו על ישראל הבא מזרע יעקב, וכיון דהכי הוא מומר שכפר בעיקר ויצא מן הכלל פורק ממנו אחוה זאת אין אנו מזהרים לרחם עוד עליו ולהחיותו. אבל אחוה דכתיב גבי זיקה ויבום אינו ר"ל אחיו בתורה ומצות, אלא אחיו מעצמו ובשרו שנולדו מאיש אחד, ומומר נמי אעפ"י שנשתמד לא פסקה תולדותיו והלא הוא ואחיו המת נולדו מאיש אחד, דעשו נמי ישראל מומר היה כדאיתא פ"ק דקידושין (יח ע"א) ואעפ"כ משתכח דהתורה קראתו אח ליעקב בכמה דוכתי, והיינו משום דבני איש אחד היו. ומה שכתב המרדכי בשם הרבי אברהם דמשום דקנאין פוגעין בו חשיב כערוה, צ"ל הטעם כיון דרשאי הקנאי ליטול את נפשו הוי כמו ערוה שחייבין עליו מיתת ב"ד ולכך פטרוהו מן החליצה ויבום, אתמהא א"כ יהא הוולד ממזר והא קי"ל אפי' מנכרי גמור הוולד כשר, אלמא לא מדמינן להו לעריות בכל דיניהם וה"ה לענין פטור יבום וחליצה. והני תלת מילי וולד ממזר ופטורי חליצה ויבום וקדושין תופסים בהדי כדמוכח במס' יבמות בכמה דוכתא.

חידושי הריטב"א יבמות כב ע"א

ואחיו הוא לכל דבר חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית. וש"מ דדוקא אחיו שיש לו מן השפחה ומן הנכרית דלא חשיב אחיו כלל דולדה כמוה, הא אחיו משומד זוקק את אשתו לחליצה ולייבום וזוקקין לו ואף על פי שחטא ישראל הוא וקדושו קדושין, דאי משום דפלח לע"ז הא ולד נכרית נמי פלח לע"ז, ואי לאו דלאו אחיו הוא היה זוקק לייבום, וכן כתבו מקצת הגאונים ז"ל, ומיהו הדבר מתמיה מי שעובד ע"ז ובוועל גויה ועובר על כל התורה היאך מקים זרע לאחרים והיאך מקיימין לו זרע שלא ימחה שמו מישראל, ראוי היה לומר שלא תהא אשתו עולה לייבום ולא לחליצה כלל, ואשכחן בפ"ק דגזרו עליהם שיהיו כגוים לכל דבריהם משום בה' בגדו כי בנים זרים ילדו וכ"ש מי שכופר בכל התורה בפרהסיא, אלא דהתם לא גזרו אלא על אותם עשרת השבטים אפי' הכי כל שכן באלו שהיה לנו לומר שאינם בכלל הקמת זרע מן התורה, ואף על גב דכתיב להקים לאחיו שם בישראל, ההוא בישראל דרשינן לקמן במכילתין ובפ"ק דקדושין לדרשא אחרינא, אלא דאנן לית לן למידרש טעמא דקרא וכיון דמשומד שקדש את בת ישראל קדושו קדושין וישראל חשיב זוקק לייבום וזוקקין להצריך חליצה מיהת, וחזינן לרב יהודה גאון ז"ל שכתב אי כד נסבא בעל הוה יבם משומד לא בעיא חליצה מיניה ואם היה בעל משומד וישבה תחתיו באונס ומת בשמדותו בלא בנים אינה זקוקה לייבום דהא לאו אחיו הוא ואינה זקוקה לחליצה ע"כ, וראוי להחמיר.

בית הבחירה למאירי יבמות טז ע"ב

ומכאן היו קצת רבותי חוככין לומר שכל משומד בזמן הזה גוי גמור הוא ואין חוששין לקדושו ואף קצת חכמי אשכנז הגידו לי בשם גדולי רבניהם לענין חליצה שכל שנפלה יבמה לפני יבם משומד שהיא צריכה חליצה ואם כבר היה משומד בשעה שנשאת או נתקדשה זו לאחיו אינה צריכה חליצה שעל דעת כן נתקדשה ואם לא שהם סומכים קצת על דעת זו מה ענין לומר כן והלא אף אם התנ[ת] בהדיא על מנת שלא אזקק לחליצה ויבום אינו כלום אלא ששניהם מפרשים שהוא כאלו התנתה על מנת שאין אחיך משומד ואף בזו לא הועלנו שאם כן אם יש לה בנים מיהא אתה צריך לומר שאינם בני נשואה ואי מטעמא דכד בעל אחליה לתנאיה אף בראשונה כן אלא שמכל

מקום הדברים רופפים וראוי להחמיר וכן כתבו שאם הבעל משומד ומת אינה זקוקה כלל דולא ימחה שמו כתיב וכבר שמו מחוי ודעתי בכלם שחולצת ולא מתיבמת:

שו"ת מהר"י מינץ סימן יב [בשינויי עריכה קלים]

...על כן הסכמתי להאריך ולהעתיק התשובה מן (הזא"ג) [האז"ג] וכן שאר דעות שמצאתי לאיסור ולהיתר ואשא ואתן עליהן כפי מיעוט שכלי כיד ה' הטובה (על) [עלי].

<כאן הביא לשונות האור זרוע, ולשון המרדכי, תשובת רש"י, והטור סי' קנז, שהבאנו לעיל, והשמטנו>

ומעתה אתחיל וא[ו]מר: מה שהתחיל וכתב הר"י א"ז כתוב בתשובת הגאונים שומרת יבם שנפלה לפני מומר לא משתרי לעלמא עד דחליץ ליה דהא אף על גב דהמיר בקדושת' קאי וק"ל דאי מקדש בת ישראל תופסין בה קידושין עכ"ל. אפשר שכיון ורוצ' לומר תשובת רש"י או דעת רב שרירא גאון שהביא הטור א"ה [=אבן העזר] כדלעיל, אף על גב שרב שרירא תלה טעמו בהורתו ולידתו בקדושה לכך זקוק' לייבום והתשובה מהגאונים כתבה דאף על גב דהמיר בקדושת' קאי וק"ל דאי מקדש בת ישראל תופסין בה קידושין אלמ'א בתפיס' קידושין תלי' מילת'א ולא בהורתו ולידתו בקדושה, וראה שר"י א"ז כתב קודם התשובה הנ"ל בסמוך לה לעיל מינה ממש בדין נכרי שקידש בזמן הזה, וז"ל: אמר רב יהודה אמר רבי אסי נכרי שקידש בזמן הזה חוששין לקידושיו כו' עד כי אמרית קמיה דשמואל אמר לא זז משם עד שעשאו נכרים גמורים כו' עד ועד כאן לא פליגי אלא בדוכתין דקביעי אבל בדוכתין דלא קביעי לכ"ע אין חוששין לקידושיו נכרי ואפילו בדוכתא קביעי פר"ח דליתא להא דרב אסי מיהו ישראל מומר שקידש קידושיו קידושין כדנתיא ס"פ החולץ גבי גר טבל ועלה הרי הוא כישראל לכל דבריו ואמרי' למאי נ"מ דאי הדר ביה ומקדש בת ישראל מומר הוא וקידושיו קידושין הא למדת דישאל מומר שקידש קידושיו קידושין וצריכה גט דישאל רשע הוא עכ"ל. מכל מקום איכא למימר דלא פליגי על רב שרירא גאון אלא תרי טעמי' (קאמרינן, חדא בקדושת' קאי דהא הורתו ולידתו בקדוש' והיינו ההיא דרב שרירא גאון, ועוד דק"ל דאי

מקדש בת ישראל תופסין בה קידושין כרש"י.

ומה שכתב רב נחשון גאון דקידושין הראשונים מפילין וכתב וכן הילכתא וכתב עוד וכן מצאתי בספר בשר על גבי גחלים אבל לא כתב וכן הילכתא אף על גב דכתב שיש עלה זיקה דאורייתא היינו למ"ד קידושין הראשונים מפילין אבל איהו סבר בשר על גבי גחלי' לא סביר' ליה הכי אלא מדרבנן וסבור כיון דאיכ' מ"ד דסבירא ליה דאורייתא יש לנו להחמ' מדרבנן וכן רב נחשון שכתב וכן הילכתא אינו ר"ל על הזיקה אלא על הדין, או רוצה לומר מדרבנן או מספק' להו אי הלכתא כמ"ד קידושין הראשונים מפילין או כמ"ד מיתה מפלת כמו שאפרש אי"ה אכן לא פירשו בדבריהם אם חזר המומר קודם מיתת הבעל בתשובה כמו שכותב ר"י א"ז לקמן.

ותשובה מרבתינו שהשיבו שמוזכרין להנהיג בני הדור לאסור ולהתיר במצוה מפי זקנים כו' ודרשו וחקרו ומצאו דתליל' באשלי רברבי כו' דהיינו לדעת רב שרירא גאון ורש"י והסכימו נגדם והורו הלכה למעשה לקולא ולא לחומרא והיינו כשהוא מומר בשעת קידושין וכתב ואף אנו ראינו לקיים בעצמינו ישמע חכם ויוסיף לקח. ומה יש להקשות בה אי משום דאמר גבי גר דאי הדר ביה וקדיש ישראל מומר קרינא וקידושי קידושין כו' היינו ממש הסתירה שהק' רש"י כדאיתא במרדכי וז"ל כי אעפ"י שחטא ישראל הו' לכל דבריו ואם קיד'ש קידושי קידושין הלא תירצו הגאונים וז"ל משום דהוא עביד מעשה דאע"ג (דפריך) [דפריש] מן הצבור וקסבר שהוא נכרי מקרא צווח עליו כו' [עכ"ל המרדכי] - ר"ל דקידושין שהמומר עושה בידים חמירי מזיקה דאתיא ממילא, ועוד כתבו טעמים אחרים באופן מספיק שהקושיא שהק' רש"י מתורצת וליתא לקושייתו כלל ע"ד שחיתום וסיום תשובתם ואף על פי שלא הוצרכו לסהודי על תשובות' הגאונים שכדי הם לסמוך עליהן כתבנו לידידינו לפי מיעוט דעתינו סמך וראי' וליכא (לאוזווי) [לאוזוזי] כלל מינה עכ"ל, הרי לפנינו אף על פי שלא ידעו ולא שמעו טעם הגאונים שהתירו מכל מקום סמכו על טעמים שבדו מעצמם להתיר עד שכתבו ואין לאוזוזי מינה כלל. ואיכא למימר אילו שמע רש"י תירוצם על סתירתו וקושייתו וטעמיו הוי גופיה הדר ביה וכל שכן מהר"ם שהיה סומך על ראייתו והיה גם כן מתיר כשבא מעשה לידו כי לא על חנם כתב המרדכי על תשובת הגאונים ולא הביאו שום ראי' לדבריהם עכ"ל, משמע אילו הביאו ראי' וטעם לדבריהם לא היה כותב מהר"ם לא מלאני לבי לעבור על דברי רש"י אלא היה מתיר כדברי הגאונים כי כדי הם לסמוך עליהם אם נתנו

טעם לדבריהם ... ומה שכתב אחר כך, וז"ל: ממה שכתב בזו התשובה כיון דנישואין הראשונים לא הפילו ומיתה נמי לא הפילה דאכתי מומר היה אי הדר בתר הכי לא משגיחין משמע כו' עד וכן נראה בעיני אני המחבר כו' עד וזוקק את אשת שמעון לחליצה ולייבום שהרי קיימא לן מיתה מפל' כו', ואני המחבר הוא רבי יצחק אור זרוע, ולשון זה כתב כמה פעמים בחיבורו באז"ג וכותב זוקק אשת שמעון לחליצה ולייבום ונתן טעם לדבריו דק"ל דמיתה מפלת, וייבום על כרח' קולא היא, ואפילו הכי מתיר אפי' לייבום משום דסבירא ופשיטא ליה (דמיתה) [דמיתה] לחודה מפלת ולא כדעת הגאונים דתלו במיתה וקידושין והיינו משום דמספקא להו או משום חומרא בעלמא אלא ודאי ר"י א"ז ס"ל כפר"ח ופוסק כוותי' אפילו לכתחילה וכן משמע בתשובה לעיל ואם כן המיר לאחד קידושין ומת אחיו בהמרותו בנדון דידן אינה זוקק' ליבם לגמרי אלא מותרת לעלמא בלא חליצה משום דמית' לחודא מפלת וכן משמע בתשובה לעיל וז"ל ולפר"ח אפילו היה יהודי בשעת נישואין לא חלצה משום דסבירא ליה מיתה לחודה מפלת וקיימא לן כר"ח עכ"ל א"ז עכ"ל.

ועיקר חילוקם אם קידושין הראשונים מפילים או מית' מפלת הוא ביבמות בפ' ב"ש במתני' [קט ע"ב] המגרש את האשה והחזירה מותרת ליבם ורבי אלעזר אוסר ... ור"ב הביא זאת לראיה לר"ח בקיצו' כדאיתא לעיל בתשובה [ראה הגמ' פ' החולץ] ונ"ל דדעתו כיון דלאביי מספקא ליה לר"א אי מיתה מפלת אי קדושין הראשונים מפילין ולרבנן פשיטא להו דמית' מפלת דר"א ס"ל דמותרת ליבם והלכתא כחכמים כאשר פסקו רב אלפס והר"אש ור"א ס"ל דלכ"ע מיתה מפלת והיינו מיתה לחודא דאי קידושי' הראשונים נמי מפילין אין סבר' לומר דחכמים היו מתירין אותה ליבם כיון שנאסרה עליו שעה אחת ואף על גב דרב אשי שהוא בתרא לא הזכיר בתירוצו איזו היא מפלת איכא למימר דאינו חולק וכן משמע מפירו' רש"י דפירש במשנה מותרת ליבם ולא אמרין נישואין הראשונים מפילין יבמה לפני יבם והרי נאסרו עליו אותן נישואין בשעה שגירשה אחיו והוי עליו גרושת אחיו ורבי אלעזר אוסר מפרש טעמיה בגמרא כו' הרי שפיר' לכ"ע דטעם חכמים שמתירין אותה ליבם משו' דמ"מ [=דמיתה מפלת].

ורבותינו הגאונים דסבירא להו לעיל דקה"מ איכ'א למימר דסבירא להו כההוא דסבר קה"מ דפרק קמא בפלוגתא דרבי ירמיה ור"א ומייתי לה נמי בפ"ד אחין אבל דוחק לומר דפליגי אשיטה דפרק ב"ש דהא על כרח' רבנן

דרכי אלעזר ס"ל דמית' מפלת כדפי' מדהתירו אותו ליבם וכדפירש רש"י ורב אלפס והרא"ש פסקי כוותיהו, לכך איכא למימר מספקא להו לגאונים אי קה"מ או מית'ה מפלת לכך תלו בקידושי ובמית'ה כדפי' לעיל או ס"ל דודאי מית'ה מפלת אלא מדרבנן החמירו לחוש כמ"ד קה"מ. ומה שכתבו ז"ל ומילתא דמומר מילתא דלא פסיקה דאיכא אח מומר דזוקק את אשת אחיו לייבום כדפרשי רבנן דמתיבתא דקידשה אחיו כשהוא אכתי ישראל דהנהו קידושי הראשונים מפילין היינו מדרבנן משום חומרא כיון דאיכא מ"ד דס"ל דאורייתא וניחא טפי לומר כך מדחילו בין איסור לאו לאיסור' כרת כדפי'...

ומה שכתוב בתשובה בסדר נשים, יש דברים בגו דברים תמוהין, שרש"י בעצמו כתב שנתנו טעם לדבריהם דאדעתא דהכי לא קדשה נפשה, ואם כן הוא כאילו התניתה שעל מנת כן נתקדשה לו ע"מ שלא להתייבם לו כמה שכתב מהר"ם, נמצא שאין כאן זיקה, אם כן מה כתב רש"י שדבריהם סותרים (הא"ז) [זא"ז], הלא לטעמם אין כאן זיקה. ועוד כיון שהמיר נתבטלה האחוה מזיקה דכתיב כי ישבו אחים יחדיו כדמשמע בתשוב' הגאונים לעיל, ובדברי רבינו טוביה לעיל בתשוב'ה [בהגמ"ר איתא כן בשם 'רבינו שמשון], והביא ראייה מן הסמ"ג והוסיף לכתוב ולפסוק דקידושי מומר דרבנן ומסכים לדעת ר"ח, ועוד דבמרדכי כתוב שלא נתנו שום טעם, ואם כן למה נניח תלמוד ערוך דהיינו ר"ח והגאונים שהסכימו עמו ומחזיקין פירושו ומסייעין לו בראיות סיוע שיש בו ממש ונחזיק בתשובות שיש בהן תמוהות ופרכות. וכל שכן דאיכא למימר על המחמירי' אלו עלה על לבם מה שכתבו האחרוני' הוו הדרי בהו, וכ"ש וק"ו כיון דאיכא למימר מה שהחמירו חומרא בעלמא הוא מדרבנן... ומדלא הביא בעל התשובות גם דברי מהר"ם שכתב אעפ"י שהבאתי ראייה לדברי הגאונים לא מלאני לבי לעבור על דברי רש"י, ש"מ שדעתו להקל, דמסתמא כל דברי מהר"ם היו ידועים אצלו שהרי מהר"ם רבו מובהק היה.

ומה שכתב בעל הטור א"ה מרב שרירא גאון הבאתי לעיל. ומה שכתב עליו ולא ידענא מה חילוק יש בין אם היה יבם מומר כשנשאת או לא, הרבה חילוקין יש כדלעיל, ונוכל לומר דס"ל כפר"ח דמיתה לבדה מפלת ואם כן אין חילוק ולכך כתב לא ידענא חילוק כו'. ומ"ש רב יהודאי גאון אי כדנסבה בעלה היה היבם מומר לא בעי חליצה, נוכל לומר כדי להשוות הדיעות דסבירא ליה (כר"ת) [כר"ח] אלא דס"ל אפילו חוזר בתשוב'ה קודם מיתת הבעל דהוי אחיו בשעת' מית'ה אפי' הכי לא בעי חליצה' כיון דבשעת'

קידושין היה מומר על דעת כן לא קדשה נפשה וה"ה אם לא היה מומר בשע'ת קידושין והמיר אחר כך לא בעיא חליצה אם לא חזר בתשובה קודם מיתת אחיו דלא אחיו הוא בשע'ת מיתה ומיתה מפלת. ומ"ש ואם היה הבעל מומר וישבה תחתיו ומת בהמרתו בלא בנים אינה צריכה ייבום דהא לאו אחיו הוא ואין זקוק לה חליצה איכא נמי למימר דכל שכן אם היבם מומר אפילו אם המיר אחר הקידושין דהא ע"כ לישנא ואם היה הבעל מומר כו' משמע שהיה ישראל כשר בשעת קידושין מדלא קאמר ישראל מומר שקידש ומת בלא בנים ואם כן יש לדון ק"ו ומה זה הבעל שקידש בידים קידושי דאורייתא אפילו הכי אתא לישנא דאחים כי ישבו אחים יחדיו ומפקה מידי זיקה ולא בעיא חליצה, זיקה דיבם דאתי ממילא ואין בה אלא לאו ק"ו דאתי לישנא דאחים ומפקה מידי זיקה ולא בעיא חליצה. ומ"ש עליו הטור ולא ידענא למה לא תהיה אשת מומר זקוקה ליבם, היינו משום דס"ל דמה שהוא מומר לא מפקה ליה מתורת אחין אבל מכל מקום נוכל לומר דס"ל כפר"ח דמיתה מפלת ולא בעיא חליצה. ובתשובה המתחלת כתב א"ז כו' כתב בהדי' וקיימ'א לן כר"ח גם שם [יעוין בהגמ"ר שם] כתב ור"ב הביא ראייה לדברי ר"ח מדתנן פב"ש כו' ומה שהקש' ר"ב מממזר כו' כבר תירצו בתשובת הגאונים דמומר גרע מכולם ומביאין ראייה מספ"ב דיבמות [כב ע"א] ממה ששינוי שם מי שיש לו אח מ"מ ולא קאמר' מי שיש לו אח כל עיקר וע"ש. גם ר"ט הביא ראייה מן הסמ"ג דגבי מומר נתבטל האחוה מש"כ בממזר. גם קידושין תופסי' מדאורייתא בממזר למאן דאית ליה קידושין תופסי' בחייבי לאוין, מה שאין כן במומר לרבינו טוביה שכתב דקידושי מומר חומרא בעלמא הוא דמשמע שאינו אלא מדרבנן, וכן משמע מדברי ר"י א"ז ומדברי בנו רבינו חיים שיסד הסא"ז כאשר כתב ר"י א"ז אלעיל, וז"ל מיהו ישראל מומר שקידש קידושיו (קידושין) [קידושין] כו' ולשון ומיהו משמע שר"ל אף על גב דגוי שקידש בזמן הזה אין חוששין לקידושיו אפילו במקום דשכיחי עשרת השבטי' מיהו בישראל מומר חוששין לקידושיו והיינו חששא בעלמא, וכן משמע מלשון בנו שכתב וז"ל גוי שקידש בזמן הזה אין חוששין לקידושיו אבל ישראל מומר שקידש חוששין לקידושיו עכ"ל, והיינו חששא בעלמא כדעת רבי' טוביה בההיא דקידושין הרי את מקודשת לי ע"מ שאני צדיק גמור חיישין שמא הרהר תשובה בלבו דפירוש [ו] חומרא בעלמא לרבינו טוביה.

והנה מה שכתב בסא"ז ולפר"ח אפילו היה יהודי בשעת נישואי אחיו אם היה

מומר בשעת מיתת אחיו אינו לא חולץ ולא מייבם כתוב בסא"ז שלי מבחוץ מכתבת למדן כתיבה ישנה ישנה, וז"ל וצ"ע בדברי הרמב"ם שכתב מי שיש לו אח מכל מקום זוקק אשתו לייבום ואפילו עובד ע"ז ושמא יש לחלק בין עובד ע"ז למומר גמור והיינו כר"ט ומוכח מדבריו דמומרין בזמן הזה אף על גב שדנין אותם דהוו מומרי"ם לתיאבון מכל מקום גריעי טפי ממומר להכעיס לדבר אחד כיון דסוף סוף עובר על כל התורה אף על גב דלתאבון קא עביד, וסיום דבריו מרבי טוביה לעיל בתשובה, מכל אלה היה נראה להתיר יבמה שנפלה לפני מומר כפר"ח, אלמא דעתו נוטה לדעת ר"ח א"כ דבר פשוט הוא דאיכא למימר דבנידון דידן דכבר נישאת מודה דדנין כר"ח להתיר.

לבוש אבן העזר סימן קנז סעיף ד:

נפלה לפני משומד כיון שהורתו ולידתו היתה בקדושה, הרי זה אחיו גמור וזקוקה ליבום ומתענגה עד דחליץ, לא שנא אם נשתמד אחר שנשאה אחיו לא שנא היה משומד בשעת נישואין אף על פי שחטא ישראל הוא, מיהו בהיה משומד בשעת שנשאה דוקא לכתחלה צריכה חליצה, אבל אם עברה ונישאת לשוק בלא חליצה מפני שלא ידעה שהיה לה יבם ואח"כ נודע שיש לה יבם משומד לא תצא, דלא אלימא זיקתה לאוסרה על בעלה, כיון שיצא מכלל ישראל קודם שנשאה לא קדשה אדעתא שתזקק לו. ויש אומרים שצריך לחלוץ לבסוף. והמקדש אשה ויש לו אח משומד, יכול להתנות בשעת קידושין בתנאי כפול שאם תפול לפני המשומד ליבום שלא יהיו קידושיו קידושין מעכשיו, ואז פטורה היא מן היבם ומן החליצה.

והנה הגאון המופלא המורה הגדול כש"ת רבי עובדיה יוסף צ"ל בשו"ת יביע אומר חלק ט - אבן העזר סימן לו, העלה בידו (בעיקר באותיות א-ד) שיטות הגאונים והראשונים והאחרונים לכאן ולכאן. והוא נ"ע הרחוב כי ה' הטובה עליו יין מלכות רב, ונביא כאן רק מעט מן הדברים. וזו לשונו:

הנה הטור (סי' קנז) כתב וז"ל: "כתב רב שרירא גאון, נפלה לפני מומר, כיון שהורתו ולידתו בקדושה, הרי היא זקוקה ליבם, ומתענגה עד דחליץ לה. ורב יהודאי כתב, אי כד נסבה בעלה הוי היבם מומר, אינה צריכה חליצה

ממנו, ואם היה הבעל מומר ומת בלי בנים, אינה צריכה יבום, דהא לאו אחיו הוא, ואינה זקוקה לחליצה". וכתב מרן הב"י, כל דברי רבינו הטור בזה מועתקים מהמרדכי פרק החולץ, שהעתיק מספר העיטור [מהדורת ר"מ יונה חלק ב דף ו ע"ב]. אלא שבמקום שכתוב בספרי רבינו ורב יהודאי כתב וכו', שנראה שבא לחלוק על רב שרירא גאון, כתוב שם, וכתב רב יהודאי גאון וכו'. שנראה שאינו חולק על דברי רב שרירא גאון, אלא מפרש דבריו. [וכן הוא בחידושי הרשב"א יבמות (כב א)]. עכת"ד.

ונראה שאין כוונת מרן הבית יוסף כפשטו שרב יהודאי מפרש דברי רב שרירא גאון, שחי אחריו שנים רבות, אלא עיקר כוונתו דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. ואפשר שגם רב שרירא גאון לא החמיר אלא במומר שנשמתד אחר נישואי אחיו. וכן משמע מלשון המאירי (יבמות כב א): גאוני הראשונים כתבו שיבמה שנפלה לפני משומד זקוקה לו ומתעגנת עד שיחלוץ לה, וקצת גאוני חידשו בה דברים לומר שאם בשעה שכנסה הבעל, היה אחיו משומד, אינה צריכה חליצה ממנו וכו'. ע"ש. (וע"ע במאירי סוף פ"ק דיבמות טז: שאחר שכתב ליישב דעת הגאוני, סיים, שראוי להחמיר וחולצת ואינה מתייבמת). וממה שכתב שקצת גאוני "חידשו בה דברים", משמע שאינם כחולקים, אלא מפרשים ומבהירים הדברים. וכן מוכח להדיא באור זרוע (ריש סימן תרה). ע"ש.

[בכך עונה הגר"ע זצ"ל על הטענה מסוג הערת ב.מ. לזין לאוצה"ג על ס' פג אודות מש"כ בב"י, הערה יא, שלא יתכן שרב יהודאי מפרש את דברי ר"ש גאון שהיה ר' שנה אחריו (והוא אבי רב האי אחרון הגאוני)].

ושם באות ה' בא הגאון זצ"ל לאפוקי מן הפשטות שמרן הב"י לא חש כלל לדעת המתירין:

והנה מרן השלחן ערוך (סי' קנז סעיף ד) כתב בזה"ל: "נפלה לפני יבם מומר, יש מי שמתיר אם היה מומר כשנשאה אחיו, ואין לסמוך עליו". וכתב הרמ"א בהגה, "ומיהו אם עברה ונישאת בלא חליצה כי לא ידעה שהיה לה יבם, ואח"כ נודע לה שיש לה יבם מומר לא תצא. ויש אומרים דהיינו דוקא כשחלץ לה לבסוף". [וכתב הגאון מלובלין בשו"ת תורת חסד (חאה"ע סוף

סי' כ), שכיון שהרמ"א סתם תחלה שאם עברה ונישאת לא תצא, ומשמע דהיינו אפילו בלא חליצה, אף על פי שאחר כך כתב וי"א שזהו דוקא כשחלץ לה לבסוף, מ"מ הכלל הוא שהדעה שכתב תחלה בסתם היא העיקר לדינא. ע"כ. וכדבריו כתב הפרי מגדים (בכללי הוראת איסור והיתר בתחלת יורה דעה אות א), בשם הש"ך יו"ד (סי' רמב). וכ"כ הגאון רבי צדוק הכהן מלובלין בספר לבושי צדקה (סי' כה סעיף ה), ובשו"ת ויאמר משה (חיו"ד סי' כה). ועוד]. ועינא דשפיר חזי למרן הבית יוסף (סי' קנט) שהביא מ"ש מהר"י וייל בתשובה (סי' נד) אודות אשה שנפלה לפני יבם מומר, והיתה סבורה שמת, ונישאת בלא חליצה, ואח"כ בא המומר וחלצה לו, אם יש להוציאה מתחת בעלה, והשיב, שזה שאמרו שאם נישאת בלא חליצה מוציאים אותה מבעלה, אינו אלא קנסא מדרבנן, והכא לא קנסינן לה, כיון שלפי דעת הגאונים ומהר"ם יכולה להנשא אפילו לכתחלה, ואנן בדיעבד נסמוך עלייהו, כיון דליכא איסורא אלא מדרבנן. וסיים מרן הבית יוסף, "ואני ראיתי אשה נשואה ונודע שהיה לה יבם מומר, והורה מורי מהר"ר יעקב בי רב שאין מוציאין אותה מבעלה". וכתב ע"ז הרמ"א בדרכי משה (אות ג), ומשמע דמירי שלא חלץ לה היבם, ואף על פי כן כתב שאין מוציאין אותה מבעלה. ע"כ. וכן מוכח בשו"ת המבי"ט ח"ב (סי' פג). ובשו"ת מהריט"ץ (סי' רא). ע"ש. ומשמע ודאי שדעת מרן מסכמת לדעת רבו מהר"י בי רב, שאפילו לא חלץ לה אין מוציאים אותה מבעלה לאחר שנישאת. וכן מבואר בשו"ת מהר"ם (דפוס פראג סי' תתרכב), דחזינן לרב נחשון גאון, ולרבי אברהם הגדול, ולמהר"ם שהתירו ליבמה הזקוקה ליבם מומר, להנשא לכתחלה, ואפילו לדברי האוסרים, מצינן למימר שלדעתם דוקא לכתחלה אין להתירה, אבל בדיעבד שכבר נישאת לא תצא, כדאשכחן בתלמוד במים שאין להם סוף, ובכמה דוכתי שלא תנשא לכתחלה, ואם נישאת לא תצא. ע"ש. וכ"כ בשו"ת מהר"י מינץ (סי' יב דף כב ע"ב), שאחר שהאריך לקיים דברי הגאונים, כתב, שיש לומר שאילו המחמירים בזה היה עולה על לבם מה שכתבו האחרונים לחזק דברי הגאונים הוו הדרי בהו, וכל שכן וקל וחומר דאיכא למימר, שכל מה שהחמירו בזה אינו אלא חומרא בעלמא מדרבנן, ואם כן בנידון דידן שכבר נישאת על פי חכם, כולם מודים שלא תצא וכו'. ע"ש. (וכן הוא בשו"ת רבינו אליהו מזרחי ח"ב ס"ס לב. ע"ש). גם בתשובת הגאון בעל כנסת יחזקאל שהובאה בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א (ס"ס כט) כתב, שלפי דעת הרמ"א שפסק כמהר"י מינץ שאם נישאת לא תצא, הוי כדין נפל למים שאין

להם סוף, שגם שם קי"ל שאם נישאת לא תצא, וכתבו הפוסקים דהיינו טעמא משום שכבר יצאה מכלל איסור דאורייתא, ואינו אלא מדרבנן. והכי נמי בנידון דידן. ע"ש...ומכל מקום נראה שמרן אחר ככלות הכל בראותו מ"ש מהר"י קולון וסיעתו, שרבו המתירים בדין זיקת מומר, הסכים למה שכתב רבו מהר"י בי רב, שאם נישאת לא תצא. ושוב מצאתי כן להגאון רבי משה פארדו בשו"ת שמו משה (חאה"ע סי' ו דף סח ע"ב), שהביא דברי מרן הבית יוסף כאן בשם מהר"י קולון, וכתב שמכאן מוכח שמרן סובר שאיסור זיקת יבם מומר הוא רק מדרבנן, שאם לא כן היה לו להעיר על מה שכתב מהר"י קולון שרוב הפוסקים מתירים יבמה שנפלה לפני יבם מומר, דלאו רובא דרבוותא סבירא להו הכי, דנפקא מינה טובא לענין דינא, שאם רוב הפוסקים סוברים כן, פקע איסור תורה, דאזלינן בתר רובא, ואין כאן אלא איסור דרבנן, אלא ודאי דסבירא ליה למרן שאין כאן אלא איסור דרבנן. ע"ש.

ושם בהערות הוסיף הגר"ע יוסף זצ"ל:

ולכאורה יפלא על מרן הבית יוסף, שאחר שהשיג בדברים נמרצים ובתוקף גדול על סברת האומרים שאינה זקוקה לחליצה ויבום, וכתב, שהדבר פשוט שאין לדבריהם שרש וענף ולא שום צד סמך כלל, ואוי לו למי שמיקל בזה, איך הסכים כאן למ"ש רבו מהר"י בי רב שאם נישאת לא תצא. וראיתי להגאון ר' רפאל בירדוגו בספר תורות אמת (דס"ד ע"ג) שכתב להשיג על הבאר הגולה, שהעתיק דברי מרן הבית יוסף במה שהשיג בתוקף על ההיתר ביבם מומר, שכתב העיטור בשם רב יהודאי גאון. וע"ז העיר ששג הבאר הגולה בזה שגיאה גדולה, שחשב שמרן כתב זאת על דין ההיתר ביבם מומר, שבאמת לא כן דימה מרן הב"י, כי איך יכתוב מרן כן על סברת גדולי עולם שסוברים להקל, כמו שהביא המרדכי בשמם, [וכ"כ רב נחשון גאון, וספר בשר על גבי גחלים. והסכים עמהם האור זרוע ח"א (סי' תרה). וכ"כ המחזור ויטרי, ורבי אברהם הגדול, וגאוני מתא מחסיא. ועוד]. וגם מרן עצמו העיד בשם רבו מהר"י בי רב, שאם נישאת לא תצא, וכ"פ הרמ"א בהגה. אלא נראה שלא כתב כן מרן הב"י אלא רק על הסיפא של בה"ג, שכתב שאם מת המומר אין אשתו זקוקה ליבום לאחיו שהוא ישראל כשר, משום דלאו אחיו הוא,

וע"ז הוא שקצף ורגז מרן הב"י, שזה לא נמצא בשום פוסק. אבל בנפלה לפני יבם מומר, אה"נ שיש מקום לסברא זו, שאינה צריכה לא חליצה ולא יבום. ותימה על באר הגולה שטעה בזה. עכת"ד. גם הגאון רבי יעקב מאיר פאדווא (בעל מקור מים חיים, ושו"ת מהרי"מ) בס' נחלי מים (בתשובה א אות ד, דף צה ע"ב) הביא מ"ש הגאון מהר"י מקרלין (בעל משכנות יעקב), כי מה שהרעיש מרן הב"י בקול רעש גדול ע"ד המתירים הוא רק על הדין של אשת מומר שנפלה לפני יבם כשר, משא"כ על יבם מומר, שיש מקום לסברת הגאונים המתירים, ושכן מוכח דעת הב"י שהביא דעת רבו מהר"י בי רב, שאם נישאת לא תצא. וכן המהר"י קולון כתב בתשובה שדעת רוב הפוסקים להקל. ובתשובת מהר"י בן לב (בספר שני סי' יג) כתב שהוא ספיקא דדינא. וכ"כ בתשובת פרח מטה אהרן (סי' פג), לענין דיעבד שהוא ספקא דדינא. ובתשובת מהריק"ו (שרש פה) מוכח דפשיטא ליה שאפילו הגאונים דס"ל שיבם מומר אינו זוקק לחליצה ויבום, מודים באשת מומר שנפלה לפני יבם כשר שזקוקה ליבום. וזוהי דעת הב"י שהרעיש על מי שהתיר באשת מומר, וכתב ע"ז שאין לו למי שמתירה בלא חליצה, אבל בנפלה לפני יבם מומר לא דחה לגמרי סברת הגאונים המתירים. וכתב ע"ז הגאון המחבר, כי מה שהעתיק הבאר הגולה מ"ש הב"י דברי מרורות בקול רעש גדול כזה, על מ"ש בש"ע (סי' קנז ס"ד) דמייירי ביבם מומר, לא כיון יפה בזה, כי על זה לא הרעיש הב"י כל כך, דלא קאי אלא על אשת מומר ולא על יבם מומר. וזה מוכרח. ע"כ. גם הגאון רבי משה בולה בשו"ת זכות משה (סי' צה דף קלט ע"ג) כתב, שכל דברי מרן הב"י הנ"ל הם נגד המתירים אשת מומר שנפלה לפני יבם כשר בלי חליצה, אבל על המתירים יבמה שנפלה לפני יבם מומר, לא לגלג כלל, אלא הביא דברי הפוסקים שנחלקו בזה, ושהרב מהר"י קולון כתב שרוב הפוסקים מתירים אותה בלי חליצה, ומ"ש מרן בש"ע שיש מי שמתיר ואין לסמוך עליו, היינו לכתחלה, אבל אם נישאת דעתו של מרן כדעת רבו מהר"י בי רב, שאם נישאת לא תצא, ושלא כמהרי"ט שלא הבין כן בדעת מרן הב"י. עכת"ד. אולם בשו"ת דרכי נועם (חאה"ע סי' נט) הבין פשטות דברי מרן הב"י, שחוזר גם על מ"ש בה"ג שאין זיקה ליבם מומר, ותמה על תמיהתו של מרן למה הפליג כל כך סברא זו, ומה חרי האף הגדול הזה, מאחר שהיא סברת הגאונים המקילים בזה, וכמבואר במרדכי פרק החולץ וכו'. ע"ש. ובשו"ת מהריט"ץ (סי' קמח) כתב ג"כ לתמוה על רב יהודאי גאון שהורה להקל בזיקת יבם משומד, וכתב עליו, דשרי ליה מריה

על שהורה כן, ובודאי ששגגת התלמידים היתה, שהוא היה מאור עינים, ותלמיד טעה וברבו תלה הדבר. ע"ש. ותפס שיטת רבו מרן הב"י בהשגתו על העיטור בשם רב יהודאי גאון. ולכן אין השגת הרב "תורות אמת" על הבאר הגולה השגה. אלא שהמעין בדברי מרן הב"י שהביא לאחר דבריו הנ"ל דברי מהריק"ו שרוה"פ מתיירים, נראה שגם מרן הב"י עיקר דברי השגתו היו על בעל מומר שמת, ונפלה לפני יבם ישראל כשר. (ומעתה יוקל עלינו להקל בנ"ד במקום שעת הדחק ועיגון גדול. ודו"ק). וגם ניחא בזה מה שהקשה הגר"ח מודעי בהגהה בס' שערי צדק (תשו' הגאונים סי' נג) שהרי התשובה הנ"ל נאמרה מפי רב הילאי גאון שלא היה מאור עינים. (ושם לא נזכר כלל בעל מומר, רק יבם מומר). ומשום שגם הוא הבין שד' הב"י חוזרים על יבם מומר, אכן לפמ"ש"כ הרב תורות אמת לק"מ. (ומ"מ אין פלא שמרן הב"י לא ראה תשובות הגאונים הנ"ל שעדיין היו בכת"י).

ובאות ו' שם מביא הגאון ז"ל את דיעות האחרונים בנידון האם יש חילוק בענין זה בין מומר לעבודה זרה כפשוטו ע"י כומר למי שאינו שומר מצוות ומחלל שבת בפרהסיא:

והן אמת שהפוסקים דיברו במומר שהמיר דתו ונדבק לאומה אחרת, מה שאין כן בנידון דידן, שאע"פ שהיבם קומוניסט מושבע, וכופר בכל התורה כולה, ומחלל שבת בפרהסיא, אפשר שבכל כיו"ב יש זיקה ליבם כזה, וכן מבואר בדברי השאילת יעב"ץ (סי' לב), שלכל הדעות אין להתיר אלא במומר שעובד ע"ז וכו', מה שאין כן במחלל שבת בפרהסיא. ע"ש. וכ"כ בשו"ת מצפה אריה תנינא (חאה"ע סי' יט). ע"ש. וכ"כ בשו"ת חתם סופר ח"ו (סי' נו) בד"ה ועוד, שלא אמר המרדכי בשם הגאונים שמומר אינו זוקק ליבום, אלא במי שהמיר דתו ונדבק באומה משאר האומות, שיצא מכלל יהדות לגמרי, שאינו בכלל הקמת שם, מה שאין כן במחלל שבת בפרהסיא וכו'. ע"ש. וע"ע בשו"ת חתם סופר (חאה"ע ח"ב סי' עג) שכתב, אך מה שהביאנו מה שכתב מעלתו "שכפי הנשמע נשתמד אך אין עדות ברורה על זה", וכוונתו מבוארת כדי שיהיה יכול לצרף דין יבם מומר לעבודה זרה, ותימה רבה, שמאחר שנודע בבירור שהיבם שמו אצל הגרף וכו' ונטמע בין הגוים, אף אם יש ספק אם קיבל הזאה וטבילה מהכומר לשם המרת דת, וכי טיפין אלו מה טיבן, כיון שנטמע בין הגוים ונעשה מומר וכופר בכל התורה כולה, הרי זהו המומר שדיברו בו הפוסקים, אולם שוב עלה בדעתי שאפשר

שיש מקום לחלק בזה בין אם המיר דתו על ידי כומר או רק שפרק עול ונטמע בין הגוים, ע"פ מה שכתב מהר"ם בטעם הגאונים שמומר אינו זוקק לחליצה ויבום, משום דאדעתא דהכי לא קידשה נפשה, וכדפריך הש"ס (ב"ק קי סע"ב), אלא מעתה יבמה שנפלה לפני מוכה שחין תיפוק בלא חליצה דאדעתא דהכי לא קידשה עצמה, ומשני, התם אנן סהדי דמינח ניחא לה בכל דהו, כדאמר ריש לקיש טב למיתב טן דו מלמיתב ארמלו, וס"ל למהר"ם שזה שייך רק במוכה שחין, אבל למיתב עם מומר בודאי טב לה למיתב ארמלתא, פן יגרום יציאתה מהדת. ואם כן י"ל דלא מיירי אלא במומר שבזמנינו, שכיון שקיבל עליו ההמרה ע"י כומר, אי אפשר לו בשום אופן לחזור לדתו בלי סכנת נפש, או בריחה מחוץ למדינתו במקום שאין מכירים אותו, וכולי האי ואולי, ולכן קרוב לודאי שהיא תמשך אחריו, ועכ"פ יחטיאנה בביאת נדה, ולדעת רבינו אברהם הגדול, קנאים פוגעים בה. ומכל הלין צדקו דברי מהר"ם, אך מי שמחלל שבת בפרהסיא ופורק עול, ולא קיבל עליו ההמרה בפני הכומר, שאז יוכל לחזור לדתו, וכל שעתא ושעתא זמניה הוא לחזור לדת ישראל אם ירצה, נהפוך הוא דעדיף ממוכה שחין, דלא סמי בידיה לרפואה, אבל זה יכול להיות שהוא ימשך אחריה לדת האמת. אלא שרוב הגאונים לא מטעם מהר"ם כתבו שאין מומר זוקק ליבום, אלא מטעמים אחרים, ולפי אותם טעמים אין חילוק בין מומר למומר, שי"א שמומר אין לו אחוה, וכתוב כי ישבו אחים יחדיו, ולא דמי לקידושין וגיטין, וגם יש אומרים משום שאסורה להבעל למומר וקנאים פוגעים בה, אף שקידושיו קידושין, כיון שעושה מעשה יהדות ומקדש, חיישינן שמא הרהר תשובה בלבו, כמו שכתב המרדכי פרק החולץ, וזוהי כוונת התשובה שהביא התרומת הדשן (סי' רכג), דשאני קידושי מומר שעושה מעשה בידים וכו'. וטעם שלישי הביא התרומת הדשן שם דאמרינן אפקעינהו רבנן לקידושין מיניה, שכל המקדש אדעתא דרבנן מקדש, וזה שייך רק לגבי זיקת יבם מומר, מה שאין כן מומר שקידש אינו מקדש אדעתא דרבנן, ולא מצו רבנן לאפקועי קידושין מיניה. ואפשר להמתיק כוונה זו בתרומת הדשן שם. ולכל אלו הפוסקים אין חילוק בין מומר בדורות הקודמים לבין מומר שבזמנינו וכו'. עכת"ד. ומדבריו אנו למדים שכל מה שכתב החתם סופר בח"ו (סי' נו) הוא אליבא דמהר"ם שנתן טעם לזה משום דאמרינן אדעתא דהכי לא קידשה עצמה, אבל לשאר טעמים אין הכי נמי אין הבדל בין מומר למומר.

...גם בשו"ת כוכב מיעקב (ס"ס מא) כתב, וביסוד ההיתר מטעם אומדנא דאדעתא דהכי לא קידשה עצמה, ראיתי לחכם אחד שרצה לחלק בזה בין מומר שהמיר דתו ממש לבין מחלל שבת בפרהסיא, אבל אנא לא חילק ידענא ולא בילק ידענא, כי מבואר להדיא בטור אבן העזר (סי' מד) שלדעת הסוברים שמומר שקידש אין קידושיו קידושין, גם המומר לחלל שבת בפרהסיא אין קידושיו קידושין. וכן מבואר עוד בבית יוסף אבן העזר (סוף סי' כג), שמחלל שבת בפרהסיא שכתב גט, הגט בטל, שדינו כמומר גמור דאדעתא דנפשיה קעביד ואינו כותב לשמה. והכא נמי שבדאי לא יכיון לקיים מצות יבום, להפוסקים כאבא שאול אינו ראוי לא לחלוץ ולא לייבם, הילכך יבמה זו מותרת לעלמא, כן נראה לי להלכה ולא למעשה. ע"כ.

וממשיך באות ז:

... עכ"פ בכופר בכל התורה כולה ומחלל שבת בפרהסיא ומלעיג על מצות חליצה, בודאי שלשאר טעמים (חוץ מטעמו של מהר"ם), הוא בכלל מומר שאינו זוקק ליבום, לשיטת הגאונים, וכמו שביארנו לעיל. וכן ראיתי להגאון מופת הדור החזון איש אבן העזר (סי' קיח אות ה) שכתב, שלדעת הגאונים שאין המומר זוקק ליבום מטעם אחוה, אין חילוק בין מומר לעבודה זרה לבין מומר לחלל שבת בפרהסיא או מומר לדבר אחד להכעיס או שאינו מאמין בתורה שבעל פה, דחשיב מומר לכל התורה, ואם יש אח כשר לא מהניא חליצת המומר הנ"ל אף בדיעבד. ואם אין שם אלא הוא מן הדין להקל במקום שמקילים הפוסקים במומר, אלא שלפי טעמו של מהר"ם אין לדמות מומר זה למומר ממש, ומכל מקום אפשר לצרפו לסניף וכו'. ע"ש.

ובאות ח' וי' שם דן הגאון ז"ל ומביא ראייה בשאלה האם יש לצרף שמד ועיגון לפטור מחליצה לכו"ע:

הנה הבאר היטב (סי' קנז סק"ג) כתב, שבשו"ת הרד"ך (בית ט) העלה שלכל הדעות אם אין היבם נמצא בעיר היבמה, וגם היא אינה יכולה לנסוע לעירו, דבהכ"ג איכא תרתי לטיבותא, השמד והעיגון, יש להתיר להלכה ולמעשה לפוטרה בלא חליצה, אם יסכימו לזה חכמי הדור. ע"כ. אולם בשו"ת חתם סופר (תאה"ע ח"ב סי' פח) בד"ה בהא סליקנא, כתב, שהבאר היטב הנ"ל נתן

מכשול גדול לפני המעיינים במה שכתב בשם הרד"ך, כי התם מיירי בעובדא שנישאת למי שאחיו היה במדינת שמד, בשעת גזירת שמד, ונשאר שם, והיה יכול לצאת זה עשרים שנה, ואינו נותן דעתו לצאת משם, ואין שום יהודי רשאי לבוא לאותה מדינה ובכל גלילותיה, ויהודי הנכנס לשם אחת דינו להמית, ובזה הוא שכתב שאפילו רש"י מודה בכהאי גוונא להתיר, משום שבמומר בעלמא אפשר שהיא תשאר ביהדותה, ואפשר שגם הוא ישוב בתשובה, משא"כ בכה"ג דאדעתא דהכי לא קידשה עצמה. וגם זאת תלה הדבר אם יסכימו עמו גדולי הדור, ולא מצאנו שהסכימו עמו אפילו בנידונו, וכ"ש בנידון דידן. ע"כ. ... ובאמת שבתשובת רב פלטי גאון שהובאה בשו"ת הגאונים (שערי צדק סי' נ) כתב, ששאלתם אודות שני אחים אחד יהודי ואחד משומד, עמד היהודי ואירס אשה, ונפטר, ואחיו המומר נמצא בארץ ברברים, ונשתקע שם בין הגוים, והמקום רחוק ואין השיירות מצויות, והארוסה יושבת עגונה. תשובה, כך ראינו שזו הארוסה מתעגנת ויושבת לעולם ואין לה תקנה להנשא עד שיחלוץ לה המשומד, שכיון שהורתו ולידתו בקדושה היא זקוקה ליבם, ולא משתריא ההיא עגונה עד דחליץ לה. ע"כ. ומוכח שלדעת האוסרים לא שנא אם נמצא במקום קרוב או רחוק, לעולם אינה ניתרת אלא בחליצת היבם, וכדברי החתם סופר והמהרש"ם הנ"ל.

ולתרץ קושית התורה"ד על האו"ז כתב:

הנה מה שכתב הרדב"ז (ח"ד סו"ס צג) לחלק בזה בין איסור אשת איש דחמיר לאיסור לאו דיבמה לשוק, כן כתב כיו"ב האור זרוע (סי' תרה), לחלק בין הא דקי"ל מומר שקידש קידושי קידושין, דהיינו משום דהוי בידיים ואיסור מיתה, משא"כ זיקת יבם מומר שהתירו הגאונים דהוי ממילא ואיסור לאו. ע"ש. ולכאורה קשה על זה מדאמרינן ביבמות (ק"ט א) מכדי האי דאורייתא והאי דאורייתא, מה לי איסור לאו, ומה לי איסור כרת. וכבר הקשה כן התרומת הדשן (סי' רכג) על חילוק האור זרוע הנ"ל. איברא דלאו מילתא פסיקתא היא, כי בתוספות קידושין (יב ב) פירשו הא דאמרינן אם הקילו בשבויה נקל באשת איש? דהיינו משום דבשבויה ליכא אלא איסור לאו, ואילו באשת איש הוי איסור מיתה. וכ"כ התוספות כתובות (כג סע"א) בשם רש"י. ואף התוס' ורבינו תם שם לא הקשו מכא הוה דיבמות (ק"ט א) הנ"ל, אלא משום דמשכחת לה איסור מיתה גם לגבי שבויה. ובאמת שבחידושי

הרשב"א והריטב"א (קידושין שם) הקשו על פירוש זה מההיא דיבמות (קיט א) מה לי איסור לאו, מה לי איסור כרת. וע"ע בתוס' קידושין (יד א) בד"ה ותהא אשת איש. ובחידושי הרמב"ן בבא בתרא (קלה א) בד"ה ה"ג. ע"ש. אבל לדעת האור זרוע י"ל דס"ל כפירוש רש"י והתוס' הנ"ל לחלק בין איסור מיתה לאיסור לאו, שאין לדמות איסור מיתה לאיסור כרת. והכי נמי אשכחן בסנהדרין (פד ב) מר בריה דרבינא לא שביק לבריה למפתח ליה כוותא (הכזיה שבבשרו) דילמא חביל ביה, ופריך, אי הכי אחר נמי, ומשני, אחר שגגת לאו, בנו שגגת חנק. וע"ע ביבמות (קיד א) שבת דאיסור סקילה גזרו ביה רבנן, יום טוב דאיסור לאו לא גזרו ביה רבנן. ובלא"ה הרי כתב בשו"ת נודע ביהודה (קמא חאו"ח סי' כא, ותנינא חאה"ע סי' סו), שאין הכרח דנקטינן כרבה ביבמות (קיט א) דאמר מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת. וא"כ י"ל דאביי ורבא בקידושין (יב ב) דמפלגי בין שבויה לאשת איש, הוא משום דפליגי על סברת רבה. וכדברי הנוב"י כתב גם הגאון בעל בית אפרים בשו"ת ראש אפרים ח"ד (בקונטרס הראיות סימן לח אות ט). ע"ש. ...[אולם לכאורה יש להסביר עוד החילוק של הרדב"ז הנ"ל, ע"פ דברי הנודע ביהודה קמא (חאה"ע סי' נד), שאיסור יבמה לשוק לא חשיב כדבר שבערוה, ודלא כמו שכתב המרדכי (פרק מצות חליצה), שאיסור יבמה לשוק הוי דבר שבערוה. ע"ש. וכן מוכח להדיא בתוס' יבמות (לו ב). ע"ש. ...אולם בתוס' (חולין יב א) משמע שגם איסור יבמה לשוק חשיב דבר שבערוה. וכ"כ בספר אומר לציון (בתשובה דף ט ע"א) בדעת מרן הש"ע, והסכים עמו בשו"ת רב פעלים ח"ג (חאה"ע סי' יא). ע"ש. וכ"כ הגאון רבי עקיבא איגר בחידושו לגיטין (כח א). והוכיח כן מהתוספות יומא (מה ב). וכ"כ עוד בתשובותיו (ס"ס קכד). ע"ש. גם הגאון מהרי"ט אלגאזי בשו"ת שמחת יום טוב (סי' יב דף מט ע"ג) הוכיח כן מהתוס' בכורות (כ ב). ע"ש. וע"ע בשו"ת בית אפרים (חאה"ע סי' נט), שהביא מ"ש הנודע ביהודה הנ"ל, שאיסור יבמה לשוק לא חשיב כדבר שבערוה, ודלא כהמרדכי, וכתב, ולפע"ד נראה דמוכח בש"ס שאיסור זה הוא כדבר שבערוה, ושכן כתב המהריב"ל (סי' ח) בשם הריטב"א, שדין חליצה הוי כדבר שבערוה. ע"ש. וע"ע בזה בשו"ת אור שמח (סי' כא), ובשו"ת אחיעזר (חאה"ע סי' לו). ואכמ"ל].

והעיר לעיין בשו"ת תורת חסד מלובלין (חאה"ע סי' כ), "שהאריך למעניתו בכל הטעמים שהוזכרו בדברי הגאונים והפוסקים בטוב טעם ודעת, ברוך שחלק מחכמתו ליראינו, ומשם בארה". ומצוה לקיים דברי חכמים.

עוד לזכרון לפניך הקורא בספר שהאריך בסוגיא זו הגאון ר"א יפה'ן זצ"ל בהערות על הריטב"א יבמות כב ע"א ובמילואים שם סי' יד ערך וסידר השיטות והביאורים בהן לפני המעיין באורך ופלפל בהם בחכמה, אשרי מי שעמלו בתורה תמימה.

ומעתה החלי בעז"ה:

א. אודות מש"כ הג"ר חיים מודעי שמתשובת הגאונים נראה שהמתיר היה רב הילאי שלא היה מאור עינים ולא כפי שהביאו הב"י והראשונים, הנה מו"ל תשובות גאוני מזרח ומערב סי' קפב הע' ב העיר שבכ"י כתוב 'רב יהודאי' ולא 'רב הילאי'. מהלכות גדולות אין ראה לדעת רב יהודאי שכן דעת כמה מגדולי הראשונים (הרמב"ם ורמב"ן ותוס' בכמה מקומות) שהוא לר' שמעון קיירא. גם החילוק בין השתמד קודם שנשא אינו נמצא בה"ג לפנינו ולא נמצא בשום נוסחא של הה"ג כפי שהעיר המו"ל של שו"ת הרי"ד (הע' א). [ולעצם חריפות דבריו של מרן הב"י נגד דעת רב יהודאי כבר העיר הג"ר עובדיה יוסף זצ"ל (בהערה בשו"ג אות ה') שכמה מגדולי ארץ פליגי אם דבריו מוסבים גם על יבם מומר או רק על בעל משומד. יעו"ש בהערה.] עוד י"ל בדעת הה"ג דקשה לבאר דעת הה"ג כפי השיטה דנישואים ראשונים מפילין כיון שהוא עצמו בהל' עריות (ריש עמ' שיג במהד' מכו"י) נראה דס"ל דמיתה מפלת. ועל כן צריך בירור מה שהביא בשו"ת הרי"ד (בשם השואל) מדברי הה"ג לחלק כן, והוא עצמו פקפק בנכונות הדברים והעיד שלא מצא כן בהלכות גדולות שבידו.

ב. והנה בשו"ת חת"ס ח"ב סי' עג ובח"ו סי' נו נקט דלדעת המתירין אין לחלק בין מומר לכופר ופורק עול הדת, רק לפום טעמא דמהר"ם דאדעתא דהכי לא איקדשא. והנה בשו"ת ציץ אליעזר ח"ט סי' מב נסתפק מה סבר החת"ס בדינו של העובר על כל התורה אבל לא נטמע בין הגוים. ונפ"מ במי שכופר ר"ל בכל התורה ומתגורר בין יהודים ומחזיק את עצמו כיהודי. כדבר המצוי מאד בזמנינו בעו"ה, ותוצאות גדולות מזה לכמה דינים חמורים. יעו"ש מה שהוכיח בדברי החת"ס (אהע"ז ח"ב סי' עג) בזה. והיה נראה לי דלדעת האוסרין י"ל ג"כ כה"ג דאין לחלק בין מומר או מי שפרק עול הדת

ועדיין גר בין יהודים ומוצאו היהודי מוכר, למי שנטמע שאז י"ל שאינו מקים שם בישראל. וכ"נ דמוכח מדברי הריטב"א ביבמות כב, א. וזו לשונו: "ומיהו הדבר מתמיה מי שעובד ע"ז ובוועל גויה ועובר על כל התורה היאך מקים זרע לאחרים והיאך מקיימין לו זרע שלא ימחה שמו מישראל, ראוי היה לומר שלא תהא אשתו עולה לייבום ולא לחליצה כלל, ואשכחן בפ"ק דגזרו עליהם שיהיו כגוים לכל דבריהם משום בה' בגדו כי בנים זרים ילדו וכ"ש מי שכופר בכל התורה בפרהסיא, אלא דהתם לא גזרו אלא על אותם עשרת השבטים אפי' הכי כל שכן באלו שהיה לנו לומר שאינם בכלל הקמת זרע מן התורה, ואף על גב דכתיב להקים לאחיו שם בישראל, ההוא בישראל דרשינן לקמן במכילתין ובפ"ק דקדושין לדרשא אחרינא, אלא דאנן לית לן למידרש טעמא דקרא, וכיון דמשומד שקדש את בת ישראל קדושיו קדושין וישראל חשיב, זוקק לייבום וזוקקין להצריך חליצה מיהת".

[הן אמת דצ"ב, דאי משום הא לא איריא, דהא הוא טעם המפורש בקרא ואינו כדרשת טעמא דקרא בעלמא, וכבר חילקו בזה הפוסקים ראה שדי חמד. וכן ראיתי שהקשה בפ"י מהרי"פ על תשובת מהר"י מינץ סי' יב (עמ' נו). ובהערת הגר"א יפה'ן על הריטב"א שם מס' 427* פירש כך את דברי הריטב"א, אבל אינו מוכרח וכמו שיתבאר. דהנה התקשה שם הגר"א יפה'ן בהערה (שם) מה בא הריטב"א להוכיח מן הפס' להקים וגו', ויתכן דבא הריטב"א להקשות על דברי עצמו, הא המומר לאו לעצמו הוא בא להקים שם בישראל אלא לאחיו והא אחיו כשר הוא (וכפי שהקדים הוא עצמו דאין מומר בכלל הקמה לאחרים ולא אחרים מקימים לו, ומהאי טעמא כתב ג"כ רבנו אברהם מן ההר דאשת משומד חולצת ואינה מתייבמת - דיקום על שם אחיו אמר רחמנא והאי אח לאו בר מקיים שמיה הוא, עכ"ד; ומינה יש לדון בשניהם מומרים, וראיתי דבכוכב מיעקב ריש סי' מא צידד דבשניהם מומרים מטעם אדעתא דהכי לא מיקדשא א"א להתיר דהא לכמוהו נישאה בתחילה). ואולי בא להקשות לשני הצדדים שאינו ענין של משפחה ושבט אלא של כלל האומה להקים שם בישראל, אהא קמתיב דלענין אחר הוא נמשך כל הסיפא דפסוק זה וכדדרשינן ביבמות קא ב ובקידושין יד ב דלענין בי"ד איירי, כך שאילו נלך בתר טעמא דקרא היה לנו לומר מסברא שלא להקים לו שם אבל אין זה טעמא המבואר בקרא כלל. ואמנם הא פשטיה דהפס' לעיל מיניה (פסוק ו) "והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת ולא ימחה שמו מישראל" לכאורה מורה כן, ואע"פ דגם לענין קימה לירושה

הוא נדרש הא ודאי משום דחשיב בנו של המת וכמש"כ הרמב"ן שם "אבל הכתוב הזה על דרך האמת הבטחה, והנה הוא כפשוטו", עדיין צ"ב מנ"ל דהאי טעמא דקרא לדין ייבום עצמו].

ולאור מסקנת הריטב"א דאע"פ דלכאורה אין הם בהקמת שם, לא דרשינן טעמא דקרא אלא דכל שהיבם ישראל חשיב זוקק לכה"פ לחליצה, נראה דס"ל דלדעת האוסרין גם מי שנטמע [התבולל - כפי שמקובל לומר היום] בין האומות עד שלא נודע מוצאו מתקיים בו שם בישראל.

ומש"כ ר"י אבן אביתור "כיון שהיה בעל משומד וישבה אשתו תחתיו באונס ומת בשמדותו בלא זרע, הווי' יודעים דיבום ודאי אינה צריכה דרחמנא אמרה יקום על שם אחיו המת והאי לאו אחיו הוא, וכיון דאינה זקוקה ליבום אינה זקוקה נמי לחליצה, דכיון דבעיא למימר מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל והאי לאו אחיו הוא [וכיון דאינה זקוקה ליבום אינה זקוקה לחליצה דכיון דבעיא למימר מאן יבמי להקים לאחיו שם בישראל וההוא אח לאו בר מיקם שם בישראל הוא]", משמע קצת כדברי הריטב"א ביבמות (בקס"ד) דיש לדון בענין זה מדין הקמת שם בישראל (אמנם הריטב"א עוסק ביבם ולא בבעל), הן אמת שמה שכתב הר"י אבן אביתור בענין חליצה נראה לכאורה כתוספת על משנ"ת בדבריו קודם לכן, וצ"ב שאם מצד אחיו בא מה היה לו להוסיף אח"כ דההוא אח לאו בר מקים שם בישראל, תיפ"ל משום שאינו אחיו, וצ"ע.

ג. והנה הביא הג"ר עובדיה יוסף זצ"ל בתשובה שם (אות ו) בשם שו"ת כוכב מיעקב (סו"ס מא) שכתב: "וביסוד ההיתר מטעם אומדנא דאדעתא דהכי לא קידשה עצמה, ראיתי לחכם אחד שרצה לחלק בזה בין מומר שהמיר דתו ממש לבין מחלל שבת בפרהסיא, אבל אנא לא חילק ידענא ולא בילק ידענא, כי מבואר להדיא בטור אבן העזר (סי' מד) שלדעת הסוברים שמומר שקידש אין קידושו קידושין, גם המומר לחלל שבת בפרהסיא אין קידושו קידושין. וכן מבואר עוד בבית יוסף אבן העזר (סוף סי' קכג), שמחלל שבת בפרהסיא שכתב גט, הגט בטל, שדינו כמומר גמור דאדעתא דנפשיה קעביד ואינו כותב לשמה. והכא נמי שבודאי לא יכוין לקיים מצות יבום, להפוסקים כאבא שאול אינו ראוי לא לחלוץ ולא לייבם, הילכך יבמה זו מותרת לעלמא." ע"כ. ומש"כ דאינו ראוי לחלוץ ולא לייבם, היינו כמש"כ הכו"מ שם

בתחילת התשובה ע"פ דברי החכם צבי סי' א דאינו מכין לשם מצוה, לא לשם מצות חליצה ולא ייבום ולהפוסקים כאבא שאול בעינן כונת מצוה. והנה משמע דס"ל לכו"מ דאינו משום הכלל דכל מי שאינו בייבום וכו' דהא לא דמי מי שאינו עולה ליבום בעצם דינו למי שאינו רוצה לקיים המצוה שאינה נפטרת מזיקתו לחליצה, שגם זה בכלל אם לא יחפוץ וגו'. ואמנם בהא דכל שאינו עולה לייבום אינו עולה לחליצה הוכיח הג"ר אלחנן זצ"ל בקובה"ע (סי' ה בביאור דברי התורה"ד בדין פטור צרת משומדת), דגם היכא דהחסרון הוא רק במציאות מיקרי אינו עולה לייבום כיון שבפועל א"א לייבמה וכמבואר מדין מעוברת (לה ע"ב), וגם שם לאו בר הכי בעוד ענינים בתורה הוא גם כן כשאנו יכול לבצע בפועל, מהא דמומר ומסור פסולים לכתבת תפלין כיון שאינן בקשירה אף דדין קשירה נוהג בהם שהרי אין בהם שום פטור מדינא אלא שבפועל אינן קושרין ומ"מ מיקרי בכה"ג לאו בני קשירה, ויעו"ש בהערה שהוכיח כן מדברי התשב"ץ ח"ב סי' רס וצידד שיתכן שגם הרשב"א דפליג ארמב"ן בתנאי (ריש יבמות) יודה דכל שאין תקנה לא עולה לחליצה, יעו"ש (ועיי"ע בהערת העורך לחי' הרשב"א מוה"ק). אלא דכתב שם הג"ר אלחנן ע"פ דברי תוס' (מד ע"א ד"ה כל) בדין חרש דבן חליצה הוא, דזה דוקא כשאין מתחדש בדינו אלא רק שבמציאותו א"א שישתפה וכדומה, ולפ"ז יקשה מי יימא דלא יחזור המומר בתשובה וכמש"כ החת"ס בתשובה שם שבמומר בעלמא אפשר שישוּב בתשובה. ועתה ראיתי שכבר דחה הגר"א יפהן במילואים לריטב"א סי' יד (אות ד טעם 11) לדברי השואל ומשיב (מהדורה תליתא, ח"א, סו"ס קנז) שכתב באופן כזה דמשמע דאינו עולה ליבום, ומטעם הנ"ל, יעו"ש.

אולם עדיין יש לדון לשיטת הסוברים דבכונת הקנאה סגי לחליצה, וכפי שכתב החכ"צ שם אות ב' דא"כ לא אכפ"ל ממה שחושב בלב, ואי יודע שבכך הוא מתירה לשוק מהניא. ובליקוטי הערות על חכ"צ (מה' י-ם תשנ"ח) אות יב הביאו בזה כמה מגדולי האחרונים שדנו בדבריו יעו"ש עוד בכל הענין.

ד. הרד"ך האריך בתשובה (בית ט חדר י' וי"א) דבאיכא תרתי לריעותא גם האוסרים כרש"י וחבריו יתירו, ועד"ז כתב ג"כ הכוכב מיעקב סי' מא בשם הרדב"ז בח"ד סי' צג והביא דבריו ביביע אומר שם אות י'. אמנם מתשובת רב פלטוי (ש"צ ח"ג ש"א סי' נ) שהבאנו מבואר דפסק לאיסורא אף במשומד

הגר בארץ רחוקה ואין שיירות מצויות. וכן הוכיח גם בתשובת יביע אומר שם אות ח, וכדברי החת"ס ועוד שדחו דברי הרד"ך.

ה. בתשובת הגאונים נימק רב הילאי (או רב יהודאי, כפי שהערנו לעיל) וכ"כ הב"י בשם המרדכי דטעם המתירין באופן שהיה משומד כשכבר נשאה - "מ"ט דמן כד איקדשה לבעלה חלה עלה זיקא דאמרינן נישואין הראשונים מפילין. אבל ודאי אי כד נסבה בעל ההוא יבם הוה משומד קודם לכן לא צריכה חליצה מיניה." וכן הביא באו"ז סי' תרה בשם הגאונים יעו"ש. והנה בתרומת הדשן ביאר הטעם דנישואין מפילין, וז"ל: "ותו אפילו אי קי"ל נישואים מפילים מ"מ אין לחלק לפי סברת הגאונים דמשווי ליה למומר כערוה שהרי סוברים דפטורה מחליצה כמו מיבום, א"כ אפילו נשתמד אחר הנישואין תיתי ערוה ותפקיע זיקה, כמו הא דתנן בהדיא פ' ד' אחין (יבמות דף ל' ע"א) ב' אחין נשואין ב' אחיות ואחד נשוי נכרית מת אחד מבעל אחיות וכנסה נשוי נכרית ומת ונפלו שתיהן לפני האח השלישי כשם שאחות אשה פטורה כך צרתה פטורה. הא קמן דאע"פ שהנכרית היתה נשואה כבר יחידית קודם שכנסה בעל אשת אחיו ונישואין דנכרית היו מפילים אותה, דהא לרבי ירמיה תנא דד' אחין סבר נישואים מפילים אפ"ה כי אתיא ערוה לגביה מפקיע לה זיקתה, והיינו טעמא דלא אמרינן נישואין מפילים אלא לענין זה שאם היתה שעה אחת צרת ערוה בשעת מיתה. ונראה הטעם כיון דבלא"ה כל יבמה איכא עלה איסור אשת אח אלא דרחמנא שרי', וכי איכא עלה שעה אחת פטור מכח ערוה שוב אין לה להתיר, להכי מהני טעמא [נראה שצריך להוסיף: הואיל] ואינה ראויה שעה אחת בשעת נפילה והרי היא כאשת אח שיש לה בנים, אבל (הכי) [הכא] לא מהני דנישואים מפילים להזיקה בשביל כך דשוב לא תפטר דאין מזיקים אותה בטעם כל דהו הואיל ובלאו הכי רכיב עלה איסור אשת אח. והכי איתא בתוס' פ' ד' אחין (יבמות ל' ע"א תד"ה ונאסרה) דהא דנישואין מפילים למאן דאית ליה אינם מפילים לגמרי כמו מיתה מפלת. וא"כ לגבי מומר נמי אם מחשבינן זיקתה לכלום מדאורייתא לפטור יבמתו אפילו מן החליצה, והיינו כמו פטור ערוה אפילו נשתמד אחר נישואין ידחה טעם דנישואין מפילין. ואף על גב דבא"ז הגדול מדברי הגאון כתב טעמא דהא דקידושין דמומר הוי קידושין היינו טעמא משום דהנביא הכריז על ישראל והעולה על רוחכם היה לא תהיה אשר אתם אומרים נהיה כגוים וגו', לכך קידושי קידושין וכן זוקק את אשת אחיו אם נשתמד אחר קידושין מהאי טעמא. ונראה לבאר דעת

הגאונים כיון דקי"ל נישואין מפילים אם היה יהודי בשעת נישואין חייל עליו הזיקה, והתורה לא נתנה לו כח לפרוק עול מעליו שכבר נתחייב בו, אבל אי הוי מיתה מפלת א"כ כשנשתמד עדיין לא נתחייב בה. וצריך לומר כדלעיל משום דע"י מעשה הן באין דומה כבא לפרוק עול, אם לא יועילו קידושין שלו כמו של נכרי הרי עושה את עצמו בידים כנכרי. ומה שכתב לחלק בין נישואין מפילין למיתה מפלת דנישואין אינם מפילים לגמרי כמו מיתה, יעוין בתוס' ישנים מה' אופק הערה 6.

ועכ"פ תרומת הדשן בא לומר דלאו משום ערוה הוא אלא משום חלות זיקה שאין בכוחה לפקוע. והתרומת הדשן בא לתת טעם דמן התורה אין לו כח לפרוק הזיקה מעליו, והזכרת דברי האו"ז אינה באה, כאו"ז, לתת טעם להפקעת קידושי ראשון מדרבנן משום עיגון, אלא לומר דמן התורה יש לחלק בין מי שבא לפרוק עול מעליו למי שלא חיילא עליו זיקא ממילא ע"י שהוא מומר. וזהו טעם אחר מן הטעם שכתב האו"ז.

גם מש"כ בסוף התשובה לדחות מה שחלקו הגאונים (היינו ע"פ ביאור 'תשובת רבותינו') בין לאו לכרת מ"ל לאו ומ"ל כרת, לכאורה אינו נפק"מ לדברי האו"ז, דאה"נ לתקנת חז"ל י"ל חילוק כזה משא"כ לעבור על הלאו. ואדרבה תשובתו בצידו כמש"כ שם ברש"י ד"ה מה לי לחלק בין הרחקה דרבנן דמפלגינן הכי לעבירת לאו ממש דלא שנא. [ועיין מה שהאריך בזה הגאון ביבי"א שם אות י']. וצ"ע.

1. באו"ז סי' תרה מחזק את פסק הגאונים. נביא חלק מן הדברים (הוספתי פיסוק), וז"ל: "ומה יש להקשות בה, אי משום ההיא דאמר גבי גר דאי הדר בי' וקדיש ישראל מומר קרינא [בי'] וקידושי קידושין משום דהוא עבד מעשה דאע"ג דפריש מן הצבור וכסבור שהוא כעכו"ם מקרא צווח עליו כמה שנאמר (יחזקאל כ, לב): העולה על רוחכם היו לא תהי' אשר אתם אומרים נהי' כגוים, אלמא אם מקדש בת ישראל ה"ה כישראל וצריכה גט מיני', וכן אם מקדש בן ישראל אשה ויש לו אח ישראל ונשתמד כיון דבשעת קידושין הוה לי' ישראל אמרי' דזקוקה לי' דכל המקדש אדעתא דהכי מקדש, ואם ח"ו מתרע מלתא תתקיים מצוה כדכתיבה, ולהכי אמר נישואין הראשונים מפילים. אבל אם בשעת קידושין אותו יבם מומר הי', מי איכא למימר אדעתא דרבנן מקדש וקיימי רבנן ומתקני מלתא דאתי בה לידי

תקלה. ותורה שכתבה כי ישבו אחים יחדיו ומת אחד מהם וגו' יבמה יבא עליה, מי קאמר אפי' הוא מומר יבוא עליה, והא כתיב דרכי' דרכי נועם, אלא מקיש ישיבת אחים להדדי ומה מת אחד מהם ביהדות אף יבמה יבוא עליה ביהדות. וכי תימא לא יבוא ולא תפטר מידי דהוה אמומר שקידש, התם הוא דבידים ואיסור מיתה אבל הכא דממילא ואיסור לאו, לא, דאיכא למיחש לעיגון. ...ומלתא דמומר לא פסיקא לי', דאיכא אח מומר זוקק אשת אחיו ליבום כדמפרשי רבנן דמתיבתא דקדשה אחיו כשהוא אכתי ישראל דהנהו נישואין הראשונים מפילים ואיכא אח מומר דאינו זוקק אשת אחיו ליבום כי נשתמד מקמי נישואין דאת. ואיסור דיבמה קליש לי' וקידושי מומר בידים ליכא הכא ולתקנת עגונות חיישינן."

הסברות שהעלה בעל או"ז (בשם "תשובת רבותינו") הן:

א) כשבעת קידושין עדין היה האח ישראל, אדעתא דהכי מקדש, ואם ח"ו ישתמד תתקיים מצות יבום כפי שהיא וכו' - "ולחכי אמר נישואין הראשונים מפילים", הרי מבואר דלא אתי עליה, אלא בצירוף טעם זה. וכבר עמד בזה הגאון התורת חסד (אהע"ז סי' כ, אות ב) שהוא צירוף דברים. בזה האו"ז נוטה מן הקו של מהר"ם דהאשה המתקדשת אדעתא דהכי לא איקדשא וכסוגיית מוכה שחין וכו', אלא תלה בדעת הבעל המקדש ורבנן. וראה מה שכתבנו בזה להלן אות ט.

ב) כשבשעת קידושין היה כבר האח מומר ליכא למימר דאדעתא דהכי מקדש כיון דאדעתא דרבנן מקדש והם לא יתקנו דבר שיבוא בו לידי תקלה, והרי כתוב בתורה יבמה יבוא עליה ולא דרכי נועם שיבוא עליה מומר, אלא מקיש ישיבת אחים להדדי מה מת אחד מהם ביהדות אף יבמה יבוא עליה ביהדות. וא"ת עכ"פ לא תפטר כמומר שקידש שקידושי קידושין, י"ל דבאיסור לאו וחשש עיגון לא מתקני רבנן קידושין. לכא' משמע דדין דרכי נועם הוא פטור בפנ"ע ואינו רק סימן וכו' כמש"כ בקובה"ע ריש סי' ו', דמשמע דהיתה נופלת מה"ת לפני המומר וזוקק רק שמפאת עיגון ודרכ"נ היו מתקני רבנן באופן שלא תפול לפניו. וצ"ע.

ג) לא יתכן דאיירי במשנה יבמות כב גם במומר, דהא איירי באחיו לכל דבר והרי מומר אינו אחיו לירשו וליטמא לו. ועוד דמילתא דמומר לא פסיקא

ליה דכיון שכשקידש אינו זוקק וכמשנ"ת. [הרד"ך בבית ט' חדר א' נקט בפשיטות דאייירי גם לרבות משומד]. ועיין הערת הגר"א יפה'ן יבמות שם מס' 413 ומס' 418*.

בהמשך כתב האו"ז כשהיה מומר הרי "איסור דיבמה קליש ליה - וקידושי מומר בידים ליכא הכא ולתקנת עגונות חיישינן", מבואר שוב שיש כאן צירוף של: קלישות האיסור דיבמה, והיינו עצם הדבר שהדבר ניתן להפקעה מכח קידושין אדעתא וכו', משא"כ כשאינו מומר בשעת הקידושין שאז אמרינן דדעתו שיהיו קידושין עכ"פ; וגם דביטול הקידושין אינם לבטל קידושי אשה ולהתיר אשת איש אלא לבטל איסור לאו ואהא קאמרינן דדעתא דרבנן שלא יתקיימו קידושין כאלה על דעת נפילה לפני מומר, מפני העגונות. וחזרה בתשובה אחרי מיתה לא מהניא כיון שאינה ראויה בשעת מיתה והכי קי"ל.

ומדייק באו"ז דאם האח הדר ביה לפני מיתה מהני, כיון שהיו שניהם בדת ישראל בשעת מיתה והא קי"ל מיתה מפלת. אלא דצייד דגם רב נחשון וס' בשר על גבי גחלים אע"פ דס"ל דנשואין הראשונים מפילים מ"מ אי הדר בתשובה לפני מיתה מהני להזיקה כיון שלא כתבו שלא כן במפורש. וא"ש לפמשנ"ת דלדעתו אין הטעם תלוי בדין נישואין מפילין לבדו אלא הוא תלוי בדין אדעתא או לאו אדעתא דהכי מקדש, וא"כ כל שחזר בתשובה י"ל שאין כאן אפשרות הפקעה על סמך אדעתא כיון דלא מתקיים הענין דתקלה ויש כאן דרכ"נ. וצ"ע.

[בעקבות הדברים עלו בלבי הרהורי דברים, דלשון נישואין הראשונים מפילין או מיתה מפלת אין הכוונה בדוקא להכרעה במחלוקת הגמ', אלא באיזו שעה נפלה לפניו, כשכל הנפק"מ היא לענין האדעתא דשעת הקידושין. אמנם משמעות הראשונים היא שתפסו לשון הגאונים כפשוטה. ויעוין עוד בפ' מהרי"פ לשו"ת מהר"י מינץ סי' יב, עמ' נה. ומהר"י מינץ עצמו ס"ל שאין הדברים מוכרעים אצל הגאונים, יעו"ש. ועיין אוצר הגאון בציטטא מגנזי שכתור. גם החזו"א סי' קיח אות ב' מאריך לבאר בשני פנים מחלוקת הגאונים ושאפשר שמה שנקטו הגאונים נישואים מפילים וכו' לא שייטא למחלוקת בגמ', יעו"ש. ועדיין צ"ע בזה].

ז. כמה הערות בביאור דברי החזו"א באהע"ז סימן קיח:

באות ב - מש"כ לבאר מחלוקת הגאונים דהכרעתם תלויה באחווה במצוות צ"ב, שהרי רב סעדיה גאון בתשובה חילק ביניהן כמו שהבאנו לעיל - "לפי שבשני מקומות צריך לדעת משפטי משומד, ושתי בחינות יש להן: מקום ראשון לענין לברך ולזמן ולבטל רשות וכדומה להן מן המצות, בחינתו בכל אלה לראות השומר הוא את השבת אם מחללה, כדתניא (עירובין סט; חולין ו) ישראל משומד המשמר שבת בשוק הרי הוא כישראל לכל דבריו שמבטל רשות, ושאינו משמר שבת בשוק הרי הוא כגוי ואינו מבטל רשות; ומקום שני לענין קדושין וגיטין חליצה ומאונין וממזרות וכדומה להן מכל המצות, בחינתו בכל אלה לראות אם היתה הורתו ולידתו בקדושה, קידושיו קידושין וגיטו גט וחליצתו חליצה ובניו מחייבי כרתות ממזרין כמו"ש לענין גרים: היתה הורתן ולידתן בקדושה הרי הן כישראל לכל דבריהם. כללו של דבר: במצות הלך אחר שמירת שבת; בעריות הלך אחר הריון ולידה.", וכ"כ גם התרומת הדשן ובעקבותיהם יצאו כמה מן האחרונים שנקטו דבר זה כעיקר. אמנם ס"ל לחזו"א דבפרשת ייבום אין האחווה הטבעית קובעת אם לא שהוא ג"כ אחיו במצות, ולכאורה הוא על דרך סברת הריטב"א (יבמות כב, א בהו"א) דלא יתכן דתצוה התורה על הקמת שם למי, או ע"י מי, שמעשיו נכריים לאביו שבשמים. וכ"מ בתשב"ץ ח"ג סי' מז שלא חילק מסברא בין סוגי האחווה, ורק מצד הלימוד מקרא אתי עלה יעו"ש. ולביאור החזו"א נסמכו הגאונים על שם 'אחיו' אחרי שהסברא נותנת שכאן נוציא פרשה זו מכלל הפרשיות דאישות שבהן אזלינן בתר האחווה הטבעית ונלך בתר אחווה במצוות כבשאר מצוות. [ומה שכתב החזו"א מיהו בענין הייבום שחפץ ה' בבנין בית אחיו וקדשנו במצות היבום דמטעם זה נלך בדרך אחווה במצוות, נראה שהביאור בזה הוא פשוט, שאחרי שכל פרשה זו חידוש לישא אשת אח אע"פ שבאופן אחר היא ערוה, ואינה כגדרי אישות הרגילים, זה דוקא אם הוא ראוי לקדושה ובנין זה. וכ"מ מדברי תוס' יז ע"ב ד"ה אחווה דבכונת וגדרי הילפוטא דאחווה אזלינן בתר הסברא.]

המשך דברי החזו"א באות ב' מהלכים לכאורה על דרך התרוה"ד אי יש כח בידו להפקיע את המצוה או לא.

באות ו' - החזו"א צידד שלא לפטור מן היבום בבניהם של המומרים והכופרים. והבין מזה הג"א יפה"ן דס"ל דבן מומר זוקק. יעו"ש הערה 419 אות ב.

אמנם מה שנקט הגר"א יפה"ן שם סוף הערה 423 להוכיח מדברי המהר"י חביב הובא בשו"ת הרא"ם סי' מז והמאירי דלא כדבריו של החזו"א, לכאורה אינו מוכרח. שמה שדן החזו"א הוא לענין שם מומר בכלל, שאפילו אי תימא דתלי בשם מומר לאו דוקא בנטמע מ"מ הוא דוקא אי הוא מדעתו ולא מאונס. וכונת החזו"א למש"כ לעיל מינה אות ה' ד"ה ולדעת הגאונים לטעם אחוה וכו'. והיינו כמש"כ החזו"א לעיל מינה תחלת אות ב' דלטעם הגאונים - שלא ע"פ ביאור מהר"ם - ומטעם אחוה, אינו ממש כאינו אחיו אלא שמטעם מומרות אינו אחיו לענין בית האח במצות יבום וכו'.

ולפ"ז אין טעם ג"כ להראות מדברי מהר"ם מרוטנבורג דלא כהחזו"א וגם דברי המאירי אינם ענין לזה, אחרי שאין הכונה בדברי הגאונים לעשותו כגוי גמור וכעשרת השבטים. ואע"פ שכ"ה באמת לשיטת המאירי שגם בנו אחריו כגוי גמור, י"ל דמ"מ אנן כיון שספק לנו גדר דברי הגאונים אין להקל בבני המומרים. [ועוד שאם כונת החזו"א למומרים דהאידנא, גם לשיטת המאירי יש לדון את דינו כמשומד דזמנים ההם, וכמשנ"ת לעיל].

אכן יש לעיין לפמש"כ המהר"י חביב לדון בבן מומר שאדרבה חמור טפי גם לגאונים דס"ל דמומר זוקק כיון שהורתו ולידתו בקדושה שהרי בן מומר הורתו ולידתו שלא בקדושה. אם מטעם טמיעת הבנים או שהוא בגדר עונש על ההורים שבניהם יהיו גויים.

וביאר שם הגר"א יפה"ן בדעתו די"ל דס"ל שהגזירה דעשאוהו הוא דוקא בבנים. אמנם יתכן דהחזו"א יבאר דעת הגאונים דענין י' השבטים אינו ענין לכאן, ששם נטמעו והיתה גזירה מיוחדת עליהם ועל בניהם, משא"כ כאן שאנו באים לדון מצד פרשת מומר כשלעצמה ובזה יתכן שבנים זוקקים. ודברי מהר"י חביב אינם לשיטת המאירי אלא הוא דיון בגדר דברי הגאונים וגדר דבריהם עצמו הוא כמו שכתבנו שהוא ענין נפרד מפרשת י' השבטים, ושלא כמש"כ המהרשד"ם סי' י' דמישט שיטא פרשה זו לענין מומר בעלמא.

וגם הגר"א יפה"ן עצמו (בהל' 426) כתב כן בתחלת בדעת הריטב"א דמה שגזרו על עשרת השבטים הוא גזירה מיוחדת אע"פ שהיתה רק מטעם

חיתון עם בנות נכר, וכ"ש שהיה לנו לגזור במומר לכל התורה בפרהסיא. אע"פ שגזירת חז"ל לא היתה אלא על י' השבטים ואינה קביעת דין לדורות על כל מי שיהיה כמותם.

והנה מש"כ הגר"א יפה'ן שם דהא דעשאו כגויים גמורים היינו דנאמר עונש על הבנים, לכאורה אינו מוכרח, דהא רש"י בהושע על אתר מפרש דחשיבי ההורים בוגדים על כי נתחתנו עם נשים נכריות אבל לא עזבו כל התורה ואעפ"כ נחשבו בוגדים, ולפ"ז י"ל שמזה הגמ' לומדת שהיתה כאן גזירה מיוחדת לעשותם משום כך כגויים גמורים, וממילא גם בניהם אחריהם גויים גמורים, בלא חילוק בין בנים ובנות. וזה מש"כ הריטב"א "וכל שכן", שהרי כאן הם כופרים ובוגדים ממש בכל התורה ולא רק עוברים על חיתון. [אמנם הרד"ק מפרש פירוש נוסף שהיתה בגידה בה' שנשאו נשים נכריות וגם נתדבקו בעבודה זרה שלהן.] גם במסכת כלה רבתי פרק ב איתא: ור' עקיבא מן התורה מנא ליה, דכתיב בי"י בגדו כי בנים זרים ילדו, ואין בגדו אלא זנות, שנאמר (ירמיהו ג, כ): אכן בגדה אשה מִרְעָה, ואין זר האמור כאן אלא ממזר. והיינו לענין חיתון. כך היא ג"כ משמעות דברי השע"ת לרבינו יונה (שער ג, קלב) בענין הבא על השפחה "ומלבד אלה, כי חלל הרשע הנזכר את קדש ה' אשר אהב ובעל בת אל נכר, וכל בן נכר אשר יוליד יהיה לו לפח ולמוקש ולמזכיר העון, ישא האב בעון הבן, ובה' בגד, כי בנים זרים ילדו." וצ"ע.

ח. מש"כ הגר"ר עובדיה יוסף זצ"ל באות ה' להוכיח (דלא כדעת המהרי"ט) דאם נשאת אין מוציאין אותה אפילו לא חלצה, דכ"ה מבואר בתשובת הרא"ם שציין אליה בכנה"ג. נראה לי קצת להרחיב בביאור הראיה הזו כפי שעלה בלימוד הטור. הנה הב"י הביא בשם מהר"י בירב להתיר אשה שנשאה אחר שנפלה לפני יבם משומד. ובשו"ת מהרי"ט בן רבנו המב"ט ז"ל (ח"ב סי' חי) כתב דודאי לא היתה כונת מהר"י בירב להתירה כי אם אחר חליצה יעו"ש. ודבריו מוקשים, דהנה מה שדחה הב"י דברי המתירים בשתי ידיים הוא דוקא באופן שאשת משומד נפלה לפני יבם ולא כשנפלה לפני יבם משומד שכתב רק מטעם הסכמת האחרונים. וגם הדקדוק שכתב בדברי הב"י נראה כדקדוק קלוש וכי תנא לן מתניתין או קרא לן קרא ומה אם הוסיף כמה מילים ממין הענין. ועוד דגם מה שיצא ממנו הב"י, היינו דברי מהר"י ויילא, איירי גם באופן שלא חלץ דבדיעבד נסמוך עליהו כיון דקנסא

מדברנן הוא. ואם מצד משפטי הלשון באנו על דבר זה, הרי יש לדקדק בדרך זו עמש"כ הב"י "ונודע שהיה לה יבם משומד" דהיתה נשואה ואח"כ נודע שנשאה ללא חליצה שהיה לה יבם משומד וסבר דמותרת לשוק, אבל אינו לפנינו שיחלוץ לה, שאם לא כן היה לו לכתוב, "ונודע שהיה לה יבם משומד וחלוץ לה", ואם דייקנן כולי האי למה לא נדייק גם לצד השני. סוף דבר אינו מוכרח כלל, ויש לפרש כדרכ"מ אות ג' כמשמעות הפשוטה של דברי הב"י דאיירי בלא חלוץ לה ואפ"ה אין מוציאין אותה. וכ"ה דעתו של מהרי"ט צהלון בישנות סי' רא (גם הוא וגם השואל), אכן למעשה כתב שם דיש להשתדל דיחלוץ לה.

ובכנה"ג ציין לתשובת הרא"ם ח"ב סי' לב (סוף התשובה) ושם הוא מבואר דלא בעיא חליצה ואעפ"כ מותרת לבעלה, ובס' מז והיא דברי המהר"י חביב ועליה השיב הרא"ם סי' מח, הביא המהר"י חביב פסק קדמון שהתירו הבי"ד בדיעבד כשנשאה בהיתר ואיירי אף בלא חליצה כדמשמע שם בתשובה. ומכאן יש ראייה לדרכ"מ ומהרי"ט צהלון שפירשו את הדברים דאף בלא חליצה מותרת ואין צריכה לצאת. וצ"ע.

ט. הנה בביאור דעת הגאונים המתירים כתב מהר"ם (הובא במרדכי) דאנן סהדי דלא ניחא לאשה המתקדשת להתייבם למומר והוי כאילו התנתה כן מפורש. אכן באור זרוע כתב: "וכן אם מקדש בן ישראל אשה ויש לו אח ישראל ונשתמד כיון דבשעת קידושין הוה לי' ישראל אמרי' דזקוקה לי' דכל המקדש אדעתא דהכי מקדש, ואם ח"ו מתרע מלתא תתקיים מצוה כדכתיבה, ולהכי אמר נישואין הראשונים מפילים. אבל אם בשעת קידושין אותו יבם מומר הי', מי איכא למימר אדעתא דרבנן מקדש וקיימי רבנן ומתקני מלתא דאתי בה לידי תקלה." ותלה הדבר בתקנת חכמים ובדעת המקדש ויעוין בתורת חסד אות א' ואות ו'. בביאור גדר אדעתא דרבנן קא מקדש, יעוין כתבי קה"י החדשים כתובות, בענין זה (במה' תשס"ד הוא סי' ד), בשם האו"ש סוף הל' סוטה דאמנם הדבר תלוי או בתנאי דידה, או בתקנת ופסק חכמים שאל"כ הרי הבעל אינו קיים, יעו"ש מה שביאר בזה. אמנם עדיין צ"ע באופן שאביה הוא המקדש והוא אינו קיים איך מהני תנאו לשיטתיה דמהר"ם שתלה הדבר בתנאי דידה. וכמו שהעיר שם הקה"י.

י. הנה בדין בן משומד כתב הב"ח סי' קנז שאין שם בן מתבטל מן הרשעים, וכן נקטו לדינא בפשיטות הר"מ פי"א מיבום ה"ג והרא"ש בשו"ת כלל יז סי' י' ובתשובת הרי"ד סי' סד, והנה למתירין באח משומד אם הטעם בביטול שם אחיו מן המומר אע"ג שהמדובר באחיה טבעית י"ל דה"ה לענין בן, וכ"כ הר"א מן ההר דכ"ש הוא. אבל בשו"ת הרא"ם סי' מח נסתפק בזה. ועדיין צ"ע.

יא. הנה לעיל הרחבנו בשיטת האו"ז שבא לבסס שיטת הגאונים המתירים בזה דאדעתא דרבנן מקדש והם לא יתקנו דבר שאינו הגון וכו', אבל בתשובת מהר"י מינץ פירש דברי תשובת רבותינו שהביא האו"ז באופן כזה: "ותשובה מרבנותינו שהשיבו שמוזכרין להנהיג בני הדור לאסור ולהתיר במצוה מפי זקנים כו' ודרשו וחקרו ומצאו דתל"י באשלי רברבי כו' דהיינו לדעת רב שרירא גאון ורש"י והסכימו נגדם והורו הלכה למעשה לקולא ולא לחומרא והיינו כשהוא מומר בשעת קידושין וכתב ואף אנו ראינו לקיים בעצמינו ישמע חכם ויוסיף לקח. ומה יש להקשות בה אי משום דאמר גבי גר דאי הדר ביה וקדיש ישראל מומר קרינא וקידושיו קידושין כו' היינו ממש הסתירה שהק' רש"י כדאיתא במרדכי וז"ל כי אעפ"י שחטא ישראל הו' לכל דבריו ואם קיד'ש קידושיו קידושין הלא תירצו הגאונים וז"ל משום דהוא עביד מעשה דאע"ג (דפריך) [דפריש] מן הצבור וקסבר שהוא נכרי מקרא צווח עליו כו' ר"ל דקידושין שהמומר עושה בידים חמירי מזיקה דאיתא ממילא", המשמעות הפשוטה של דבריו שתפס שהוא חילוק בעצם ולא ביסוד תקנת חכמים והפקעתם. וצ"ע.

יב. עוד קשה מש"כ המהר"י מינץ שם להקשות על תשובת רש"י מה טעם הקשה על סתירת דברי הגאונים דאם יש זיקה במשומד מאי שנא לפני נישואין או אחרי, והא היה גופיה הביא דתלי באדעתה דהכי מיקדשא או לא ולפ"ז אין כאן זיקה. ראשית, לא רש"י כתב כן אלא מהר"ם שהובא במרדכי ותשובה מימונית סי' כט, ולפנינו אינו בתשובת רש"י ולפ"ז לק"מ. ושנית, מצד עצמו גם זה איננו פשוט כ"כ, כמש"כ בהגמ"ר ובתרוה"ד בשם אחד מן הגדולים בתשובה מטעם דבנשואין ודאי מיקדשא נפשא, ורק האו"ז נכנס לחלק מטעם דעת המקדש שבעודו יהודי בשעת נישואין אינו חושש ובהיותו מומר בשעת נישואין הוא סמוך על דעת רבנן להפקיע ובזה שאני ממילא לקידושי מומר בידים וכתר וכו', וגם האחרונים כמהר"י חביב והרד"ך

ועוד דנו ארוכות בענין דעת האשה וכו'. ועוד שרש"י הקשה דאי הטעם תלוי בהא שהוא אחיו או לאו מה מהני האי טעמא לענין שעת נישואין או לא כיון שלא נתבאר בתשובה כלום לענין חילוק זה, כמש"כ: "שאם זיקתו זיקה וחליצתו חליצה לאחר שנשמתד, מה לי קדשה קודם לכן, מה לי קדשה אח"כ, הרי הוא מחזיקו כישראל גמור להיות חליצתו חליצה". ומה שכתבו הראשונים טעמים שונים בביאור החילוק, עד כדי ש"הרבה חילוקין יש", הרי גם מהר"י מינץ עצמו ענה במו פיו: "אף על פי שלא ידעו ולא שמעו טעם הגאונים שהתירו מכל מקום סמכו על טעמים שבדו מעצמם להתיר" - וא"כ מה לו להלין על רש"י שלא מצא טעם להסתמך על תשובות שאינן מבוארות כל צרכן, והעדיף להתמך ולהסמך על סברתו שלו.

יג. מש"כ הלבוש אבן העזר סימן קנז: ...מיהו בהיה משומד בשעת שנשאה דוקא לכתחלה צריכה חליצה, אבל אם עברה ונישאת לשוק בלא חליצה מפני שלא ידעה שהיה לה יבם ואח"כ נודע שיש לה יבם משומד לא תצא, דלא אלימא זיקתה לאוסרה על בעלה, כיון שיצא מכלל ישראל קודם שנשאה לא קדשה אדעתא שתזקק לו. ויש אומרים שצריך לחלוץ לבסוף. משמע דס"ל על דרך תשובת או"ז דאדעתא דמקדש סמכין שלא קדשה כדי שתיפול לפני מומר, אולם צ"ב מש"כ מצד אלימות הזיקה שהרי אם אדעתא דהכי וכתנאי שהתנה הרי אין כאן זיקה, כמו שבדעת האשה חשיבא כאילו התנתה במפורש, וכמו שהקשה המהר"י מינץ על תשובת רש"י. וצ"ל דס"ל כמש"כ האו"ז דכיון דמעיקרא יש זיקה רק דמפני עיגון יש אפשרות לתקנת חכמים שיפקיעו לקידושין כדי שלא תיפול, בזה נקלשה זיקתה, וצ"ע.

יד. יבמות יז ע"א: לא זזו משם עד שעשאו עובדי כוכבים גמורים שנאמר בה' בגדו כי בנים זרים ילדו, יש מי שפירש שעשאו כן לענין קידושין דאפקעינהו רבנן לקידושי מינייהו, אולם במאירי הביא מכמה מרבתי שהוא כפשוטו ושכן הוא לענין כל משומד בזה"ז. והג"ר משה פיינשטיין בהערות דברות משה אות פט תמה על דברי המאירי האלה.

והנה ברשימות שיעורים להגרי"ד סולובייצ'יק מבוססות יבמות סופ"א הביא בשם הגר"ח צ"ל דקדושת ישראל פקעה מדאורייתא ובעצם אין צריך כי אם בירור ב"ד בעלמא [וכפי הנראה לשיטתו כן יש לפרש את ה"לא זזו עד

שעשאו"ם"]. ולפ"ז ה"ה בנוגע לצאצאי האנוסים בספרד, שמאחר שנטמעו כ"כ בין הגויים עד כדי שאינם מזוהים כיהודים, ע"פ דין הרי הם כנכרים לכל דבריהם, עכת"ד. ויעו"ש בהערה שם (373) דיש לחלק בין יחיד לקבוצה בזה. וצ"ב מה טעם החילוק. ואולי ס"ל דפרישת ציבור כעם בפנ"ע עושה רושם לענין דין זה משא"כ ביחיד. [והנאמר ביחזקאל "כי מלוך אמלוך עליכם" וגו' הוא דוקא כשכל העם הנותרים רוצים לפרוש].

והעירני החה"כ הרב ישראל רוטנברג נר"ו למש"כ החת"ס בגליון השו"ע או"ח סי' לט על מג"א ס"ק ד' דיש כח בכלל ישראל להוציא את המורדים מכלל האומה שיהפכו לגויים גמורים אף להקל יעו"ש. אולם משמעות דברי החת"ס דאינו דבר שנפעל ממילא וכמו שהביא מעזרא (י, ח) שהזהיר שמי שלא יאסף יבדל מקהל הגולה. ועל עצם פירוש הפסוק לכאורה אפשר היה לפרש ע"ד משנ"ת שהיא קביעה ובירור ולא תקנה, אבל נראה שהחת"ס לא ס"ל כן. ויש להוכיח כן ממה שבשקלים ג, א ילפינו מינה לענין הפקר בי"ד הפקר. וצ"ע.

והנה לפמש"כ המאירי לתלות הדין שמומרים כגויים הוא דוקא בנטמעו ודוגמת י' השבטים, יתכן דלא דמי כופרים ומומרים דהאידינא כשהם ידועים כיהודים, למשומד ומומר שנטמע [דוגמת המאירנוס בספרד].

ברוך רחמנא דסייען